

Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1955.

*Έχει ἐδραιωθῆ πλέον ἢ πῖσις ὅτι ἕκαστον παρερχόμενο ἔτος θὰ φέρῃ νέους καὶ μεγάλους θησαυροὺς ἀρχαιοτήτων, ἐρχομένους εἰς φῶς ὑπὸ τῆς τύχης ἢ διὰ τῆς ἀνασκαφικῆς σκαπάνης. Ὅμως τὰ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα τοῦ λήξαντος ἔτους ὑπερέβαλον πᾶσαν προσδοκίαν. Ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄκρου τῆς Κρήτης μέχρι τοῦ ἄλλου περισυνελέγησαν καὶ κατετέθησαν εἰς τὰ Μουσεῖα καὶ τὰς Συλλογὰς ἄφθονα εὐρήματα ἀναγόμενα εἰς πᾶσαν ἐποχὴν ἀπὸ τῆς νεολιθικῆς μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων. Τὸ Μουσεῖον τοῦ Ἡρακλείου, τὸ ὁποῖον μεταπολεμικῶς ἐδιπλασιάσθη, ἀποδεικνύεται νῦν ἀνεπάρκῆς διὰ τὰ περιλάβῃ τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἐρχομένων καθημερινῶς εἰς φῶς ἀρχαιοτήτων καὶ δέον τὸ ταχύτερον νὰ ἀντιμετωπισθῇ τὸ ζήτημα τῆς περαιτέρω ἐπεκτάσεώς του.

Αἱ ἐργασίαι τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ κτηρίου τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου δὲν ἐσυνεχίσθησαν. Διὰ μικροῦ σχετικῶς ποσοῦ κατεβλήθη προσπάθεια νὰ ἐξασφαλισθῇ ὁ ἔναντι τοῦ Μουσείου χώρος τοῦ Ἐνετικῆς προμαχῶνος, ὅπου πρόκειται νὰ γίνῃ παράρτημα τοῦ Μουσείου διὰ τὴν στέγασιν δευτερευόντων γλυπτῶν καὶ τῆς συλλογῆς τοῦ ἐπιγραφικοῦ ὑλικοῦ· εἰς τὸν αὐτὸν χώρον πρόκειται νὰ οἰκοδομηθῇ αἶθουσα κατάλληλος δι' ἐπιστημονικὰ διαλέξεις καὶ ἐργασίας. Ἡδη ἐγένοντο τὰ προπαρασκευαστικὰ χωματουργικὰ ἔργα.

Αἱ ἐργασίαι ἐκθέσεως τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου ἐσυνεχίσθησαν μὲ τὴν βελτίωσιν τῆς τουριστικῆς ἐκθέσεως καὶ τὴν διοργάνωσιν τῆς ἐπιστημονικῆς. Εἰς τὴν πρῶτην συνεπληρώθη ἡ ἐκθεσις τῶν μικροτεχνημάτων καὶ ὀργανώθη τὸ τμήμα τῆς ἀρχαϊκῆς ἑλληνικῆς μικροπλαστικῆς καὶ μεταλλοτεχνίας καὶ τῆς ἑλληνικῆς, ἑλληνιστικῆς καὶ ἑλληνορρωμαϊκῆς πλαστικῆς καὶ κεραμικῆς. Νέα γλυπτὰ ἐτοποθετήθησαν εἰς τὰς αἰθούσας τῶν γλυπτῶν. Πολλὰ ἀγγεῖα ἀπεκατεστάθησαν ζωγραφικῶς ὑπὸ τοῦ ζωγράφου Θωμᾶ Φανουράκη, ὁ δὲ νεαρὸς καλλιτέχνης Κωνστ. Πετράκης συνεπλήρωσε καὶ ἀπεκατέστησε τινὰς τῶν ἀσπίδων τοῦ Ἰδαίου Ἄντρου. Ὁ ἀρχιτεχνίτης τοῦ Μουσείου Ζαχαρίας Κανάκης, ἐπικουρούμενος ὑπὸ τοῦ βοηθοῦ του Ἰωάννου Μεραμβελιωτάκη, συνεκόλλησε μέγα πλῆθος ἐκ τῶν εὐρημάτων τῶν ἀνασκαφῶν. Διὰ τὰ ἀντικείμενα τῶν ἀνασκαφῶν τῶν ξένων σχολῶν εἰργάσθησαν ἐπὶ μακρὸν καὶ ἄλλοι τεχνίται, συγκολλήσαντες πολλὰς ἐκατοντάδας ἀγγείων, λίθων, σαρκοφάγων. Τὸ Ἰνστιτούτον Ἀποκαταστάσεων τῆς Ρώμης καὶ ἡ Ἰταλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ διέθεσαν τοὺς πεπειραμένους τεχνίτας τῶν Ἀλῆν Καραβέλα καὶ Φράνκα Καλόρι διὰ τὴν ἀποκατάστασιν μινωϊκῶν τοιχογραφιῶν καὶ τῆς περιφήμου τοιχογραφημένης σαρκοφάγου τῆς Ἀγίας Τριάδος. Οὕτω κατέστη δυνατόν νὰ ἀποκατασταθῇ θαυμασίως καὶ νὰ ἐκτεθῇ καὶ ἡ ἰσχυρῶς βλαβεῖσα κατὰ τὸν πόλεμον τοιχογραφία τῆς Ταυρομαχίας ἐκ Κνωσοῦ καὶ νὰ καθαρισθοῦν τρεῖς πλευραὶ τῆς ὡς ἄνω σαρκοφάγου. Ἠρξισεν ἐκ παραλλήλου ἡ ἀποκατάστασις καὶ ἀνασύνθεσις τῆς τοιχογραφίας τοῦ Βωμοῦ μὲ τὰ Ἄνθη ἐξ Ἀμνισοῦ.

Τὰ βοηθητικὰ μέσα διὰ τοὺς ἐπισκέπτας (πινακίδες ἐπεξηγηματικαί, φωτογραφίαι, ἔγχρωμοι ἀνσπαραστάσεις) ηὐξήθησαν καὶ ἐξεδόθη, εἰς τὴν ἀγγλικὴν κατ' ἀρχάς, ὁ εἰκονογραφημένος Ὁδηγὸς τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου, ἐπεξηγῶν τὸ τουριστικὸν τμήμα τοῦ Μουσείου.

Ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ Ἐφόρου ὁ Ἐπιμελητὴς τοῦ Μουσείου κ. Στυλ. Ἀλεξίου ὀργάνωσε κατὰ τὸ μεγαλύτερον αὐτῆς μέρος τὴν Ἐπιστημονικὴν Συλλογὴν εἰς τὰς ἕξ δι' αὐτὴν προοριζομένας αἰθούσας, ἧτις οὕτω κατέστη πολυ-

τιμότερον βοήθημα διὰ τοὺς ἐπιστημονικῶς ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ Μουσείου ἐργαζομένους. Ταυτοχρόνως ἤρχισεν ἡ ὀργάνωσις τῶν ἀποθηκῶν καὶ κατεσκευάσθησαν εἰδικαὶ θῆκαι διὰ τὰ πολυαριθμοὺς ὀμάδας τῶν ἀρχαιοτήτων τὰ τεμάχια τῶν τοιχογραφιῶν διεφυλάχθησαν συστηματικῶς.

Τὸ Ἱστορικὸν Μουσεῖον Κρήτης, μερίμνη πάντοτε τῆς Ἑταιρίας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν καὶ ὑπὸ τὴν παρακολούθησιν τῆς ἐν Ἡρακλείῳ Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσίας, ἐπλουτίσθη διὰ πολλῶν νέων προσκτημάτων, διαφωτιζόντων τὴν βυζαντινὴν, ἐνετικὴν, παλαιοτουρκικὴν ἱστορίαν καὶ συμπληρούντων τὴν εἰκόνα τῆς κρητικῆς λαϊκῆς τέχνης. Τὰ σχετικὰ στοιχεῖα περιλαμβάνονται εἰς τὴν ἐτησίαν ἐκθεσιν τῶν πεπραγμένων τῆς Ἑταιρίας.

Ἀπὸ τὰ Τοπικὰ Μουσεῖα καὶ Συλλογὰς ἡ Συλλογὴ Ἱεραπέτρας διωργανώθη ἱκανοποιητικῶς εἰς τὸ νέον δι' αὐτὴν διατεθὲν ὑπὸ τοῦ Δήμου κτήριον διὰ τοῦ Ἐπιμελητοῦ Στυλ. Ἀλεξίου καὶ τοῦ ἀρχιτεχνίτου Ζαχ. Κανάκη. ἤρχισεν ἐπίσης ἡ τακτοποίησις τῆς Συλλογῆς Ἀγίου Νικολάου, διὰ τὴν ὁποίαν ὁμως δὲν ὑπάρχει εἰσέτι κατάλληλον κτήριον. Τῆς Συλλογῆς Νεαπόλεως μελετᾶται ἡ στέγασις εἰς νέον κτήριον τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ οἰκοδομηθῇ ὁ Δῆμος Νεαπόλεως. Ἐκ τῶν δύο μικρῶν Μουσείων τῆς Δυτικῆς Κρήτης τὸ Μουσεῖον Ρεθύμνης, ἀνοικτὸν πλέον καθημερινῶς εἰς τὸ Κοινόν, ἐπλουτίσθη διὰ τῶν εὗρημάτων τῶν ἀνασκαφῶν Γουλεδιανῶν καὶ διὰ πολλῶν ἄλλων τυχαίων εὗρημάτων. Εἰς ὄχι καλὴν κατάστασιν εὐρίσκειται τὸ Μουσεῖον Χανίων εἰς τὸ μικρὸν μουσουλμανικὸν τέμενος ἔνθα στεγάζεται λόγῳ τῆς μεγάλης ὑγρασίας τὴν ὁποίαν δημιουργεῖ ἡ γεινίασις τῆς θαλάσσης. Προπαρασκευάζεται νῦν ἡ στέγασις τοῦ Μουσείου τούτου εἰς τὸν μεγάλον Ναὸν τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου, ὅστις πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον θὰ ἀποκατασταθῇ ὡς μνημεῖον καὶ θὰ διαρρυθμισθῇ ὡς Μουσεῖον. Ἡ Συλλογὴ Κισάμου ἐπανῆλθεν εἰς τὸ παλαιὸν τῆς οἴκημα ὀπόθεν εἶχεν ἐκτιοπισθῆ. Χρειάζεται ὁμως νῦν νὰ ἀναδιοργανωθῇ καὶ νὰ ληφθῇ μέριμνα διὰ τὴν ἐπαύξησίν τῆς.

Ἰδιαιτέρως σημαντικαὶ ὑπῆρξαν αἱ ἐργασίαι στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων, αἵτινες ἐσυνέχισαν τὸ πρόγραμμα τὸ ὁποῖον ἀπὸ ὀλίγων ἐτῶν ἤρχισε συστηματικῶς ἐφαρμοζόμενον. Ἐντὸς ἐνὸς ἔτους διετεθήσαν ἐκ τοῦ Λογαριασμοῦ Ἐπενδύσεων 400 χιλιάδες δραχμῶν διὰ τὴν στερέωσιν τῶν Ἀνακτόρων Κνωσοῦ καὶ ἐξετελέσθησαν διὰ τοῦ Ἐφόρου Πλάτωνος καὶ τοῦ ἀρχιτεχνίτου Ζαχ. Κανάκη ἔργα κλίμακος, τὰ ὁποῖα διέσωσαν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἐρειπίων ἀπὸ τὴν ραγδαίαν καταστροφὴν. Συγκεκριμένως ἐστερεώθησαν καὶ ἀπεκατεστάθησαν αἱ δυτικαὶ ἀποθῆκαι, ἡ αἶθουσα τοῦ Θρόνου καὶ τὰ συναφῆ διαμερίσματα, ἡ ΒΔ νηεὶς διαμερισμάτων μετὰ τῆς παρ' αὐτὴν ἱερᾶς εἰσόδου καὶ τῆς καθαρτηρίου δεξαμενῆς, ἡ βορεία εἰσοδος, τὰ ΒΑ ὑπηρετικὰ δωμάτια καὶ ἀποθῆκαι μικρῶν ἀγγείων, ἡ ΒΑ αἶθουσα, αἱ ἀποθῆκαι τῶν πίθων μὲ τὰ μέταλλα, αἱ ἀποθῆκαι τῶν γιγάντων πίθων, τὰ δωμάτια τῶν ἐργαστηρίων, μέρος τῶν βασιλικῶν διαμερισμάτων καὶ τῶν προσβάσεων καὶ διαδρόμων ἐπικοινωνίας, ἡ περιοχὴ τῶν ἀποθηκῶν τῶν ἀγγείων μὲ τὰ κρίνα καὶ ἡ ἐγγὺς περιοχὴ τοῦ Ἱεροῦ τῶν Διπλῶν πελέκων, τὸ παρὰ τὴν νοτίαν πύλην τμήμα τοῦ ἀνακτόρου, τέλος δὲ τὸ θέατρον καὶ ἡ πρὸς αὐτὸ φέρουσα Ἱερὰ Ὀδός. Πάντες οἱ λίθοι τῶν τοίχων ἐστερεώθησαν διὰ κορασάνιου, τὰ πλακόστρωτα συνεπληρώθησαν ἢ ὅπου εἶχον τελείως φθαρῆ ἀντεκατεστάθησαν διὰ γυψολιθικῶν πλακῶν τῶν αὐτῶν διαστάσεων καὶ ὁμοίας ὑφῆς. Σημαντικὴ βελτίωσις ἐπῆλθεν ὡς πρὸς τὰ χρώ-

ματα, δοκιμαστικῶς εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Θρόνου καὶ τὰς Ἱερὰς Κρύπτας ἢ ἀπομίμησις ξύλου ἐγένετο τελεία καὶ τὰ χρώματα τῶν κιόνων ἐβελτιώθησαν. Ἡ γενομένη ἀποκατάστασις ἀπέβλεψεν ἐπίσης εἰς τὴν σχεδὸν ὀλοκληρωτικὴν καταπολέμησιν τῆς βλαστήσεως καὶ εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ σαφέστερα ὠρισμένα τμήματα τοῦ Ἀνακτόρου. Λάθη παλαιότερων ἐργασιῶν ἀναστηλώσεως ἐπληρωθώθησαν, ὅσον τοῦτο καθίστατο δυνατόν. Αἱ ἐργασίαι ἔδωσαν εὐκαιρίαν νὰ μελετηθοῦν πολλὰ προβλήματα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῆς χρονολογίας τῶν διαφόρων τμημάτων τοῦ Ἀνακτόρου. Προῆλθεν ἄφθονον ὑλικόν, ἰδίως ὀστράκων καὶ ἀγγείων, τὸ ὁποῖον ἀφ' ἑνὸς συνεπλήρωσε τὸ στρωματογραφικὸν μουσεῖον, ἀφ' ἑτέρου ἔδωσεν ἀξιόλογα ἀντικείμενα εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου, περὶ τῶν ὁποίων κατωτέρω.

Ἐν Φαιστῷ αἱ ἐργασίαι ἀποκαταστάσεως ἐγένοντο ὑπὸ τὴν Διεύθυνσιν τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ἱταλικῆς Σχολῆς κ. Ντόρο Λέβι καὶ διὰ τῶν ἱκανῶν τεχνικῶν Τότι καὶ Καραβέλλα. Ἀνεκατεστάθησαν αἱ ἐφθαρμέναι γυψολιθικαὶ πλάκες τῆς ὠραίας αἰθούσης ἀνατολικῶς τῶν Βασιλικῶν Ἀποθηκῶν, ἐστερεώθησαν ἱκανοποιητικῶς πολλοὶ τῶν τοίχων τοῦ δευτέρου Ἀνακτόρου καὶ ὑπεστηρίχθησαν τὰ κτήρια τῶν τριῶν διαδοχικῶν φάσεων τοῦ παλαιότερου Ἀνακτόρου.

Ἐν Τυλίσῳ, δαπάναις τῆς Ἀρχαιολ. Ἐταιρίας, ἐσυνεχίσθησαν αἱ ἐργασίαι τῆς στερεώσεως τῶν τριῶν μινωικῶν μεγάρων, τῶν παρ' αὐτὰ ὁδῶν καὶ τῶν νεωστὶ ἀποκαλυφθέντων πλακοστρώτων μετὰ τῆς βορείας στοᾶς. Εἰς τὸ Μέγαρον Γ συνεπληρώθησαν καὶ τὰ ὑπόλοιπα πλακόστρωτα, ἐστερεώθησαν αἱ κλίμακες, τὰ ἐπιχρίσματα, οἱ ΥΜΙΙΙ εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον βαίνοντες τοῖχοι καὶ ἀνεκατεστάθη εἰς τὴν παλαιάν του μορφήν τὸ παρὰ τὸ κυρίως διαμέρισμα λουτροῦ. Εἰς τὸ Μέγαρον Α συνεκολλήθησαν ἱκανοὶ πίθοι καὶ ἐστερεώθησαν οἱ ἀποθήκαι.

Ὁ καθηγητὴς κ. Μαρινᾶτος, ἐπικουρούμενος ὑπὸ τοῦ ἀρχιτεχνίτου Ζαχαρία Κανάκη, ἐξετέλεσεν ἐκτεταμένας στερεωτικὰς ἐργασίας εἰς τὸ Μέγαρον Βαθυπέτρου, ἵνα ἀποκλείσῃ τὰ πανταχόθεν εἰσρέοντα ὄμβρια ὕδατα καὶ διασώσῃ τὴν σπουδαίαν μινωικὴν βιοτεχνικὴν ἐγκατάστασιν καὶ τὰς συναφεῖς ἀποθήκας, τῶν ὁποίων τινὲς πίθοι ὀλοκληρώθησαν.

Διὰ τὴν προστασίαν τῶν βυζαντινῶν καὶ μεσαιωνικῶν μνημείων τῆς Κρήτης καὶ ἰδιαιτέρως τοῦ Χάνδακος κατεβλήθη ἔντονος προσπάθεια τῆς Ἀρχαιολ. Ἐπιμελητικῆς, κυρίως δὲ τοῦ Ἐπιμελητοῦ Βυζαντινῶν καὶ Μεσαιωνικῶν Ἀρχαιοτήτων Κρήτης κ. Κ. Καλοκύρη, ἐπικουρούσης καὶ τῆς Ἐταιρίας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν. Εἰς τὴν Παναγίαν τῶν Σταυροφόρων τοῦ Χάνδακος ἐσυνεχίσθη ἡ στερεωτικὴ ἐργασία καὶ ἀνεκατεσκευάσθη ἡ βορεία πυλῖς. Καταβάλλονται νῦν προσπάθειαι διὰ τὴν ἐξαγορὰν τοῦ χώρου πρὸς ὀλοκληρωτικὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Μνημείου. Ἡ Ε.Κ.Ι.Μ. ἀνέλαβε τὴν πλήρη ἐσωτερικὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Μάρκου, τοῦ Δήμου Ἡρακλείου ἀναλαβόντος τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ ἐκμισθώσῃ ἐκ νέου τὸ κτήριο ὡς κινηματογράφον. Ὁ κατέχων τὸ Ἐνετικὸν Μέγαρον Ἰττάρ ἰδιώτης ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ διατηρήσῃ καὶ ἀποκαταστήσῃ τὴν πρόσοψίν του καὶ τὰς ἐσωτερικὰς τοξοστοιχίας. Τὸ Λιμενικὸν Ταμεῖον Ἡρακλείου καὶ πάλιν ἔδαπάνησε διὰ τὴν συνέχισιν τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ Ἐνετικοῦ Φρουρίου Λιμένος· νεωτερικὰ προσκτίσματα ἀφηρέθησαν, ἐπιχώσεις ἀπεκομίσθησαν, τοῖχοι ἐστερεώθησαν καὶ ἤρχισεν ἡ κατεδάφισις τοῦ νεωτερικοῦ φάρου. Εἰς τὸ Ρέθυμνον ἐστερεώθη ὠραῖον Ἐνετικὸν θύρωμα τὸ ὁποῖον εἶχε κηρυχθῆ ἑτοιμόρροπον. Ὁ ἀρχιτεχνίτης Ζαχαρίας Κανάκης ἐξετέλεσε στερεωτικὰς ἐργα-

σίας εἰς τὰ μωσαϊκὰ τῶν Βασιλικῶν Χερσονήσου καὶ Ὀλοῦντος, ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν δὲ τοῦ κ. Καλοκύρη καὶ δαπάνῃ τῆς Κοινότητος ὁ αὐτὸς ἐστερέωσε καὶ ἀπασβέστωσε τὰς τοιχογραφίας τοῦ Ναοῦ τῆς Παναγίας εἰς τὴν Σπηλιὰν τῆς Κισάμου. Ὁ ἐπιμελητὴς Καλοκύρης ἐξετέλεσεν ἐργασίαν διασώσεως εἰς τὸ μικρὸν σταυρεπίστεγον ἐκκλησίδιον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου στὸ Φῶτῃ Ἀμαρίου, διὰ μακρῶν δὲ περιοδοιῶν διηκρίβωσε τὴν κατάστασιν εἰς ἣν εὐρίσκονται τεσσαράκοντα τοῦλάχιστον μικροὶ τοιχογραφημένοι ναῖσκοι, λαβὼν μακρὰν σειρὰν ἐξαιρέτων φωτογραφιῶν.

Μικρὰ πρόοδος ἐσημειώθη εἰς τὰ Τουριστικὰ ἔργα περὶ τοὺς ἀρχαιολογικοὺς χώρους. Ἡ ἐπέκτασις τοῦ Περιπτέρου τῆς Φμιστοῦ καὶ ὁ ἐξοπλισμός του δι' ὠραίων ἐπίπλων ἤχθησαν τέλος εἰς πέρας, δὲν κατέστη ὅμως εἰσέτι δυνατόν νὰ τεθῆ τοῦτο εἰς λειτουργίαν. Παρελήφθη ἐν ἠλεκτρικὸν ζεῦγος διὰ τὸν φωτισμόν του. Ἐν Κνωσῶ τὸ Ἀναπαυτήριον ἐξωραίσθη. Ἡ Ἐπαυλις Ἀριάδνη καὶ ἡ περὶ αὐτὴν κτηματικὴ περιουσία περιῆλθε τελικῶς εἰς χεῖρας τῆς Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσίας μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ δωρητηρίου συμβολαίου ἐκ μέρους τῆς δωρητρίας Ἀγγλικῆς Σχολῆς, ἤρχισαν δὲ αἱ ἐργασίαι ἀξιοποιήσεώς της. Φυτεύεται νῦν ἄλλος κυπαρίσσων περὶ τὸ Ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ.

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ὑπῆρξαν πλέον ἢ ἱκανοποιητικά, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ διατεθέντα μέσα ἐκ μέρους τοῦ Δημοσίου καὶ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολ. Ἐταιρείας ἦσαν μᾶλλον περιορισμένα καὶ ὅτι δὲν εἰργάσθησαν ὅλαι αἱ ξέναι Ἀρχαιολ. Σχολαὶ εἰς ἀνασκαφὰς μεγάλης κλίμακος.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, ὑπῆρξεν ὁ κύριος χορηγὸς τῶν ἐλληνικῶν ἀνασκαφῶν. Εἰς τὴν Δυτ. Κρήτην ἐσυνέχισε διὰ τοῦ Ἐφόρου Πλάτωνος τὴν ἀνασκαφὴν τῆς ἀγνώστου ἀρχαίας πόλεως ἐν Ὀνυθὲ Γουλεδιανῶν Ρεθύμνης (ἴσως δυναμένης νὰ ταυτισθῆ μετὰ τὴν Φαλάνναν). Ἡ ἀνασκαφὴ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν συνέχισιν τῆς ἀποκαλύψεως τῆς μεγάλης ἀρχαϊκῆς Οἰκίας Α, ἣτις πέρυσιν εἶχεν ἀποδειχθῆ ὅτι εἶχε πλέον τῶν ὀκτώ εὐρυχώρων δωματίων. Ἐξηρευνήθησαν τρία ἐπὶ πλέον δωμάτια τοῦ νοτίου αὐτῆς τμήματος καὶ τμήμα τοῦ περιβόλου, παρηκολουθήθη δὲ ἐπὶ 17 μέτρα ὁ πρὸς βορρᾶν διευθυνόμενος ἐξωτερικὸς τοῖχος. Ἀπεδείχθη οὕτω ὅτι ἡ οἰκία θὰ εἶχεν ἕκτασιν ὑπερβαίνουσαν τὰ 16 × 38 μέτρα. Τὰ ἀνασκαφέντα δωμάτια ἔχουν ἐσωτερικὰ στηρίγματα ὑπὸ μορφήν κιονίσκων ἢ πεσσῶν, τέσσαρα τὸ πρῶτον, ἕξ τὸ δεύτερον, καὶ τρία κατὰ τὸν ἄξονα τὸ τρίτον, τὸ ὁποῖον εἶναι λίαν ἐπίμηκες. Τὸ ἀνασκαφέν τμήμα ἐμφανίζει τὴν ἀκόλουθον μορφήν: ἐκ μικροῦ προαυλίου εἰσέρχεται τις εἰς εὐρὺν περίβολον καὶ ἐκεῖθεν διὰ τριῶν θυρῶν, τῶν ὁποίων ἡ μεσαία εἶναι μεγαλύτερα καὶ μὲ μονολίθους παρασιτάδας, εἰς λίαν ἐπίμηκες διαμέρισμα ἔχον κατὰ τὴν ΒΑ γωνίαν πλακόστρωτον περίφραγμα. Ἐκεῖθεν εἰσέρχεται τις διὰ τριῶν θυρῶν εἰς τρία παράλληλα δωμάτια μὲ ἐσωτερικὰ στηρίγματα, τὰ ὁποῖα φαίνεται ὅτι ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς ἀποθήκαι, τὸ πρῶτον πίθων, τὸ δεύτερον καὶ τρίτον ἀγγείων μικροτέρων διαστάσεων. Τέταρτον παράλληλον δωμάτιον πρὸς βορρᾶν δὲν εἶχεν ἐπικοινωνίαν μὲ τὰ διαμερίσματα ταῦτα μετὰ τοῦ προθαλάμου του, ἔχοντος ἔμπροσθεν κρηπίδα, καὶ τῶν τεσσάρων ἐσωτερικῶν κιόνων του ἐνθυμίζει τὸν τύπον τοῦ ἠπειρωτικοῦ μεγάρου. Τὰ ἔτι βορειότερον μὴ ἀνασκαφέντα διαμερίσματα πιθανῶς θὰ ἦσαν τὰ κύρια δωμάτια κατοικίας. Μέγα πλῆθος ἀγγείων πηλίνων ἀνευρέθη εἰς τὰ δύο νοτιώτερα δωμάτια· κατὰ τὸ πλεῖστον πρόκειται περὶ κοινῶν μονοχρῶμων ἢ ἀκοσμητῶν σκευῶν, ἀμφορέων, πρόχων, λεκανῶν, χυτρῶν, κυάθων μὲ ὑψηλὸν περιχεῖλωμα

κλπ. Ἄλλα ἐστηρίζοντο εἰς βάσεις ἄλλα προφανῶς κατέπεσαν ἀπὸ ξυλίνους ρομούς, τῶν ὁποίων ἀνευρέθησαν ἀπληθρακωμένα λείψανα καὶ ἤλοι, ἄλλα τέλος εὐρέθησαν φυλατιόμενα ἐντὸς κοιλοτήτων τοῦ βράχου, ὅστις εἰς πολλά σημεῖα εἰσήρχετο ἐντὸς τῶν δωματίων. Ἡ οἰκία φαίνεται νὰ ἀνήκη εἰς τὸ τέλος τοῦ Ζ' ἢ τὴν ἀρχὴν τοῦ ΣΓ' π. Χ. αἰῶνος. Μικρὰ κομψὴ χαλκῆ κεφαλὴ κορασίδος παραδοθεῖσα ὑπὸ χωρικοῦ φαίνεται ὅτι προέρχεται ἐκ σκεύους τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος. Τὰ περισυλλεγένητα νομίσματα εἶναι δυστυχῶς ὅλα ρωμαϊκά, βυζαντινὰ ἢ ἐφθαρμένα. Νεολιθικὰ ἐργαλεῖα, τὰ ὁποῖα παρεδόθησαν ὑπὸ τῶν ἀνευρόντων, ἀποδεικνύουν τὴν ἐγκατοίκησιν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ἀπὸ τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς. Ἡ πέρυσι γενομένη ἀνακάλυψις τῆς παλαιοχριστιανικῆς Βασιλικῆς εἰς θέσιν Κερά, ἀνηκούσης εἰς τὸν λήγοντα πέμπτον μ. Χ. αἰῶνα, παρέχει ἔνδειξιν ὅτι ἡ ζωὴ τῆς πόλεως παρετάθη μέχρι τῆς πλαισιόφρας βυζαντινῆς περιόδου. Τῆς Βασιλικῆς ταύτης ἐσυνεχίσθη ἡ ἀνασκαφὴ ἀπεκαλύφθησαν ἐξ ὀλοκλήρου τὸ Ἱερόν καὶ τὸ κεντρικὸν κλίτος, ὡς καὶ μικρὸν μέρος τοῦ νάρθηκος. Ἐκαθαρίσθησαν δὲ σχεδὸν πλήρως τὰ μωσαϊκὰ δάπεδα τῶν δύο πρώτων καὶ μικρὸν τμήμα τοῦ τελευταίου. Ἐμφανίζουσι ὠραῖα διακοσμητικὰ θέματα κατεσκευασμένα μὲ μικρὰς ψηφίδας πέντε διαφόρων χρωμάτων, περιστεφόμενα μὲ ζώνας κισσοῦ. Τὸ κεντρικὸν κλίτος διασχίζεται οἰοῦναι ὑπὸ διαδρόμου, ἀρχομένου ἀπὸ τὴν βασιλείον θύραν καὶ καταλήγοντος εἰς τὴν Ὁραϊάν Πύλην. Ἐλάχιστα τμήματα τοῦ γλυπτοῦ διακόσμου τοῦ Ναοῦ διεσώθησαν, οὐδεὶς δὲ ἐκ τῶν κιόνων. Εἰς μίαν τῶν γωνιῶν τοῦ νάρθηκος ἀνεκαλύφθησαν ἐνδιαφέροντα τρητὰ σκεύη. Ἡ πρὸς δυσμὰς προέκτασις τῶν τοίχων ἀποδεικνύει τὴν ὑπαρξίν αἰθρίου, ἡ δὲ ἐπέκτασις τοῦ οἰκοδομήματος νοτίως τοῦ νάρθηκος τὴν ὑπαρξίν διαμερισμάτων, ἴσως τοῦ διακονικοῦ.

Εἰς τὸ Πάνορμον Μυλοποτάμου ὁ ἐπιμελητὴς Βυζαντ. καὶ Μεσαιων. ἀρχαιοτήτων Κ. Καλοκύρης ἐσυνέχισε τὴν ἀνασκαφὴν τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαλυφθείσης καὶ ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου Πλάτωνος ἐρευνηθείσης μεγάλης παλαιοχριστιανικῆς Βασιλικῆς. Ἐπερατώθη ἡ ἐκκένωσις τῆς δεξαμενῆς τοῦ αἰθρίου καὶ ἐγένετο συμπληρωματικὴ ἔρευνα εἰς τὰ διαμερίσματα τοῦ Διακονικοῦ. Σημαντικὴ ἦτο ἡ ἀνεύρεσις πολλῶν πηλίνων σκευῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἰδιόρρυθμα εὐμεγέθη κωδωνόσχημα ρυτά. Ἀνευρέθησαν ἐπίσης θραύσματα ὑαλίνων δοχείων, κεράμων καὶ τινὰ νομίσματα τῆς παλαιότερας βυζαντινῆς περιόδου.

Εἰς τὴν Κεντρικὴν Κρήτην ἡ Ἀγγλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ ἐσυνέχισε διὰ τοῦ Διευθυντοῦ τῆς κ. Χούντ καὶ πολλῶν μαθητῶν τῆς τὴν ἔρευναν τοῦ μεσομινωικοῦ νεκροταφείου τοῦ λόφου Προφήτου Ἡλίας ἔναντι τοῦ Ἀνακτόρου Κνωσοῦ. Ἀνεσκάφησαν οἱ πέρυσιν ἀνακαλυφθέντες τάφοι VIII καὶ IX. Ὁ πρῶτος, διαστάσεων 8 μ. × 2 μ. ἐκλείετο διὰ μακροῦ τοίχου πάχους 1 1/2 μ. καὶ περιεῖχε 19 λάρνακας καὶ ἓνα πίθον· ἔδωκεν ὀλίγα κτερίσματα (χρυσοῦν μικρὸν κόσμημα καὶ ἔλασμα, χαλκὴν ράβδον, δύο σφραγιδολίθους, δύο περόνας)· παρὰ τὸν ἀναλημματικὸν τοῖχον ἀνευρέθη ἕτερος πίθος καὶ σφραγίδιον. Ὁ τάφος IX ἦτο μᾶλλον ἀκανονίστου σχήματος ἄνευ δρόμου. Ἐντὸς αὐτοῦ διεχωρίζετο διὰ τοίχου ἀποθέτης, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀνευρέθησαν μόνον ἀγγεῖα προσφορῶν (τοῦλάχιστον 35) ἀναγόμενα εἰς τὴν MMIIIa περίοδον· ἐν τούτων ἔφερεν ὠραϊάν συνιχομένην σπεῖραν διὰ λευκοῦ ἐπὶ καστανοῦ χρώματος. Ἐντὸς τοῦ θαλάμου τὸ ταφικὸν στρώμα, πάχους 1 μ., περιεῖχε 5 - 6 ταφὰς εἰς συνεσταλμένην στάσιν καὶ μίαν ἐντὸς λάρνακος. Σωρὸς κεκαυμένων ὀστέων περὶ τὸ μέσον φαίνεται ὅτι μετεφέρθη ἔξωθεν. Εἰς τὸ ταφικὸν στρώμα ἀνευρέθη κομβιόσχημος σφραγίς. Κτιστὴ κλιμαξ ἔφερε πρὸς τοὺς τά-

φους. Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ πέρυσιν ἀνασκαφέντος τάφου VII ἀνευρέθη καὶ ἄλλο σφραγίδιον ἐκ στεατίτου.

Ἡ Ἀγγλικὴ Σχολὴ ἀνέσκαψεν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ λόφου Γυψάδων Κνωσοῦ μεγάλην συστάδα ΥΜΙΙΙ τάφων, ἄλλων μὲν θαλαμοειδῶν, ἄλλων δὲ ταφροειδῶν ἢ καθέτων. Γενικῶς οἱ τάφοι οὗτοι ἦσαν μᾶλλον πτωχοί, ὄχι δὲ ὀλίγοι ταφαὶ εἶχον διαταραχθῆ. Ἐκ τῶν 24 ἀνασκαφέντων τάφων εἰς ἦτο μεσομινωικός, δεχθεὶς ἑννέα νεκρούς. Ἀπέδωσε 4 μικρὰ ἀγγεῖα, ζεῦγος ἐνωτίων καὶ ὠραῖον σφραγιδόλιθον ἀμφίκυρτον δυσκοειδῆ ἐκ μετεωρίτου μὲ παράστασιν αἰγάγρου ἀναπυομένου ἐπὶ βράχου. Ὁ τάφος I περιεῖχε ξύλινον φέρετρον κυανοῦ χρώματος. Ὁ V περιεῖχε τέσσαρας λάρνακας μὲ σαμαρωτὰ καλύμματα. Ὁ VII ἦτο σχετικῶς πλουσιώτερον κτερισμένος, καίτοι περιεῖχε μόνον μίαν λάρνακα· ἀπέδωσε σιδηροῦν ξυράφιον μὲ χαλκοῦς ἦλους, ἑπτὰ ψευδοστόμους ἀμφορεῖς, δύο ὑδρίας, μίαν πρόχουν, περόνας, ψήφους καὶ δύο σφραγιδολίθους. Ὁ VI μεταξὺ ἄλλων κτερισμάτων περιεῖχε δύο ὠραίους σφραγιδολίθους, ἕναν ἐξ ἀχάτου μὲ παπυροειδῆ θέμα καὶ ἕναν ἐκ μέλανος λίθου μὲ παράστασιν ψυχῆς. Οἱ ἄλλοι τάφοι περιεῖχον ὀλίγα ἀπὸ τὰ συνήθως ἀπαντῶντα κτερίσματα: ψευδοστόμους ἀμφορεῖς, πρόχους, ξυράφια, ψήφους ὀσμῶν, κάτοπτρα, λύχνους. Ἡ πλουσιώτερον διακεκοσμημένη λάρναξ, μὲ πολλὰς σειρὰς σπειρῶν καὶ σταχύων ἀνεκαλύφθη εἰς τὸν XVII τάφον.

Ὁ ἐπιμελητὴς τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου Στυλ. Ἀλεξίου ἐσυνέχισεν ἐπιτυχῶς τὸς ἀνασκαφὰς του εἰς τὸν λιμένα τῆς Κνωσοῦ κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Καιράτου (Κατσαμπᾶ), Ἡ ἔρευνα ἀπέβλεψε, μετὰ τὴν κατὰ τὰ δύο προηγούμενα ἔτη ἐξερεύνησιν τῆς συστάδος τῶν ΥΜΙΙ τάφων, εἰς τὸ νὰ ὀποκαλύψῃ ὠρισμένα οἰκήματα τοῦ μινωικοῦ συνοικισμοῦ. Ἀπεκαλύφθησαν μερικῶς δύο συγκροτήματα: 1) Μῆρος ΥΜΙΙΙ οἰκίας ἐνδιαφερούσης μορφῆς τῆς ὁποίας τὸ κύριον δωμάτιον εἶναι ἀρχετὰ εὐρύχωρον καὶ ὀρθογώνιον. Εἰς τὸ δωμάτιον τοῦτο ἀνεκαλύφθησαν ἱκανὰ κοινῆς χρήσεως σκεύη. Νοτίως τούτου ἀνοίγεται ἕτερον δωμάτιον, ὡς φαίνεται ἡ κυρία ἀποθήκη· ἐκεῖ κατὰ χώραν, ἀνευρέθησαν τέσσαρες μετρίου μεγέθους πίθοι, συντετριμμένοι καὶ μὲ σχοινίην διακόσμησιν, παρ' αὐτοὺς δὲ θρανίον μὲ ἄλλα μικρότερα ἀγγεῖα ὑπ' αὐτό. Ἐν ἐρμάριον μὲ ἀντικείμενα οἰκιακῆς χρήσεως εὐρίσκειτο εἰς τὸν τοῖχον ὀπισθεν τῆς ἀποθήκης. Ἡ οἰκία, ἣτις ἀνήκει εἰς τὴν ΥΜΙΙΙβ φάσιν, ὑπέστη μεταβολὴν κατὰ τὴν ἀκολουθοῦσαν ΥΜΙΙΙγ φάσιν: διὰ λοξῶς βαίνοντος τοῦ τοίχου ἐσχηματίσθησαν δύο τριγωνικοὶ χώροι ἔξω τοῦ μεγάλου δωματίου· ὁ εἰς τούτων ἐχρησιμοποιήθη ὡς λουτρόν τοῦ ὁποίου ὁ λουτῆρ ἀνευρέθη κατὰ χώραν καὶ εἰς τὸ ὅποιον ὑπῆρχεν εἰδικὴ ἀποχέτευσις, τὸ δὲ ἕτερον ὡς ἱερόν, μὲ θρανίον ὅπου ἀπετίθεντο τὰ λατρευτικὰ εἶδωλα καὶ σκεύη καὶ πρὸ αὐτοῦ δύο ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ κυλινδρικά σκεύη μὲ ὀφιοειδεῖς λαβάς, τὰ προοριζόμενα διὰ τοὺς ἱεροὺς ὄφεις. 2) Τμῆμα μινωικῆς οἰκίας ἀνηκούσης εἰς τὴν μεταβατικὴν ἀπὸ τῆς μεσομινωικῆς εἰς τὴν ὑστερομινωικὴν περίοδον καὶ ἐκτεινομένης ὑπὸ ἄλλην οἰκοδομὴν τῆς ΥΜΙΙΙ ἐποχῆς. Τὸ οἶκημα φαίνεται πολὺ σημαντικόν, ἄριστα ὀικοδομημένον καὶ μὲ δωμάτια πλακόστρωτα διὰ γυψολίθων καὶ σχιστολίθων. Ἡ ἔρευνά του ἐδυσχεράνη ἐκ τοῦ βάθους καὶ τῶν ἐπαλλήλων στρωμάτων ἐγένετο δὲ διὰ πέντε τάφων. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐξακριβωθῆ ἢ ἔκτισις τῶν δωματίων καὶ ἢ μετὰξὺ ἀλλήλων σύνδεσις. Ἀπέδωσαν ὁμῶς τὰ δωμάτια ταῦτα ἐνδιαφέροντα εὐρήματα: τεμάχιον τοιχογραφίας μὲ παραστατικὸν θέμα, χαλκοῦν πέλεκυν, σφραγιδόλιθον μὲ κλάδον, τρεῖς λεκάνας διακοσμουμένας μὲ ἐρυθρὰς ταινίας, πολλὰς ἀγνύθας, ἀμφορεῖς διώτους μὲ

έλλειψοειδές στόμιον, τμήμα λίαν ένδιαφέροντος τριώτου άγγείου με φοινικοειδή και φύλλα κισσοῦ, κύλικας πρωίμου τύπου και λιθίνη μύλην. Έν τῶν δωματίων είχε θρανίον κατά την μίαν πλευράν. Πιθανῶς τὸ κτήριον έκτείνεται πρὸς άνατολάς, ὅπου θά εὑρίσκοντο τὰ κύρια δωμάτια κατοικίας και θά ήδύνατο νά χαρακτηρισθῆ ὡς μέγαρον. Τά δωμάτια φαίνεται ὅτι ακολουθοῦν την κλίσιν τοῦ βράχου ἐφ' οὔ εἶναι θεμελιωμένα. Ένδιαφέρουσα και χαρακτηριστική εἶναι ή κεραμεική τῶν υπερκειμένων ΥΜΙΙ στρωμάτων. Μικρότεροι έρευναι έγιναν εἰς ἕναν άποθέτην ὀρθογώνιον λαξευθέντα εἰς τὸν μαλακὸν βράχον, ὅστις ἔδωσε ὄστρακα ΜΜΙΙ - ΥΜΙ χρόνων και εἰς κτήρια παρὰ την παραλίαν.

Εἰς την περιοχὴν τοῦ Σανατορίου Κνωσοῦ άνεσκάφη ἐν μέρει ή παλαιοχριστιανική Βασιλική· ἐξηρευνήθη μέχρι τοῦ δαπέδου τμήμα τοῦ νάρθηκος τὸ κεντρικὸν και τὸ νότιον κλίτος· ἐν πλακόστρωτον δάπεδον, 20 ἑκατοστά υπεράνω τῶν μωσαϊκῶν, άνήκει εἰς δευτέραν περίοδον. Πρὸς νότον έκτείνονται κτήρια άκανόνιστα και ήμικατεστραμμένα και τάφοι βυζαντινοί, τῶν ὁποίων εἰς υπερέχων τοῦ δαπέδου έχει ὀπήν ἄνω διὰ την προσφορὰν χοῶν. Υπάρχουν μωσαϊκά με γεωμετρικά σχέδια δύο εἰδῶν. Δυτικῶς τοῦ νάρθηκος ὀρθογώνιον κτήριον άπεδείχθη ὅτι ήτο ρωμαϊκὸς τάφος· ἄλλος τάφος ἔδωσεν ὑάλινα άγγεῖα. Υπὸ τὸ δάπεδον τοῦ οἰκοδομήματος άνεκαλύφθησαν νομίσματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐν τοῦ Κωνσταντίνου ΙΙ. Άλλα νομίσματα ἐκ τῶν νοτίων κτηρίων εἶναι τοῦ Μαξεντίου. Τοῦ γλυπτοῦ διακόσμου τοῦ ναοῦ άνευρέθησαν μόνον τεμάχια κορμῶν με ἔλισσομένας ραβδώσεις, κορινθιακῶν κιονοκράνων, θωρακίων, γείσων κλπ.

Ὁ καθηγητὴς κ. Μαρινάτος, ἐπικουρούμενος ὑπὸ Ὀλλανδοῦ ἀρχαιολόγου, άνέσκαψε κατ' ἀρχάς δοκιμαστικῶς εἰς θέσιν Βιτσιίλες, ΒΑ τοῦ χωρίου Κανλί Καστελίου, ὅπου διεκρίνοντο ἄφθονα λείψανα μεγάλων μινωικῶν οἰκημάτων. Η άνασκαφή άπέδειξεν ὅτι πρόκειται πρᾶγματι περὶ σημαντικοῦ μινωικοῦ συνοικισμοῦ, άκμάσαντος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς μεσομινωικῆς ἐποχῆς και κατοικηθέντος μέχρι τῶν ΥΜΙΙ χρόνων. Παρὰ την ἰσχυρὰν καταστροφὴν τῶν περισσοτέρων τοίχων κατὰ τὰς καλλιεργητικὰς ἐργασίας, ήλθον εἰς φῶς έκτεταμένα κτήρια, τῶν ὁποίων μέρος άποτελεῖ ἴσως μικρὸν άνάκτορον. Ὁρισμένα δωμάτια φαίνεται ὅτι άπετέλεσαν ἱερόν, ἄν κρίνη τις ἀπὸ τὰ άνευρεθέντα τελετουργικὰ αντικείμενα, μεταξὺ τῶν ὁποίων υπάρχουν κωδωνόσχημα εἰδῶλια. Μικρὸν σπῆλαιον εἰς την άμέσως υπερχειμένην κορυφήν ἔδωσεν ἐπίσης λείψανα άποδεικνύοντα λατρείαν. Δὲν άποκλείεται ὁ συνοικισμὸς νά εἶναι ή μινωική Λύκαστος. Ἐκ τῆς θέσεως ταύτης εἶναι ὄρατὸν κατέναντι και πρὸς άνατολάς τὸ Μέγαρον τοῦ Βαθυπέτρου. Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο οἱ άνωτέρω ἐσυνέχισαν την ἔρευναν εἰς την άνατολικὴν πτέρυγα, ὅπου ὁ κεραμευτικὸς κλίβανος με θετικὸν άποτέλεσμα. Ἐκ παραλλήλου ἐξετελέσθησαν ἔργα στερεώσεως.

Ὁ καθηγητὴς Ὀρλάνδος άνέσκαψε δαπάνας τῆς Ἀρχαιολ. Ἐταιρείας μέρος τῆς μεγάλης παλαιοχριστιανικῆς Βασιλικῆς εἰς την μικρὸν χερσονήσον Ἄγ. Νικόλαος τῆς Χερσονήσου. Άνεσκάφη πλήρως τὸ κεντρικὸν κλίτος και ὁ νάρθηξ και άνεφάνη ὁ λαμπρὸς διάκοσμος τῶν δαπέδων εἰς ἄμφοτέρους τοῦς χώρους τούτους, ὅστις ἐμφανίζει, παρὰ την μερικὴν καταστροφὴν του, πολὺ μέγαλον ένδιαφέρον διὰ τὰ διακοσμητικὰ του θέματα: Μεγάλοι πλοχομοὶ περιβάλλουν μικρὰ τετράγωνα θέματα και διαχωρίζονται ἀπὸ την πλατεῖαν ζώνην τῶν ἐρπυζόντων βλαστῶν κισσοφύλλων διὰ ταινίας με μαιάνδρους

καὶ φολίδας· μετάλλιον μὲ θέμα λέοντος καταδιόκοντος μικρὰ ζῶα περιβάλλεται ἀκτινοειδῶς ὑπὸ ρόμβων μὲ διακοσμητικὰ θέματα κ.λ.π. Ἡ βάση τοῦ ἄμβωνος ἀνευρέθη εἰς τὸ ΒΑ τμήμα τοῦ κεντρικοῦ κλίτους. Ὁ ναὸς φαίνεται ὅτι ἔχει πρὸ τοῦ νάρθηκος αἶθριον.

Ἡ Ἰταλικὴ Ἀρχαιολ. Σχολὴ ἐσυνέχισε μὲ ἐξαιρετικὴν ἐπιτυχίαν τὰς στρωματογραφικὰς ἐρεῦνας τῆς εἰς τὸ Ἀνάκτορον τῆς Φαιστοῦ. Ἡρευνήθη κυρίως σειρὰ δωματίων τῆς Ιης καὶ Βας φάσεως εἰς τὴν ζώνην δυτικῶς τῆς προσόψεως τοῦ δευτέρου Ἀνακτόρου καὶ τὰ ὑποκείμενα στρώματα ὑπὸ τὴν αἴθουσαν 25 καὶ τὴν παράπλευρον παρὰ τὸ πλακόστρωτον τῆς Κεντρικῆς Αὐλῆς δυτικὴν ζώνην. Εἰς τὴν πρώτην περιοχὴν εἰς τὸ δωμ. L III ἀπεκαλύφθη τὸ δάπεδον τῆς II φάσεως καὶ ἡ κλιμακίς πρὸς τὸ IL· κάτω τοῦ δαπέδου τούτου ὑπὸ στρῶμα ἀπηνθρακωμένων λειψάνων ἀνεφάνη τὸ πλακόστρωτον τῆς Ιης φάσεως ὅπου διάφορα καμαραϊκὰ ἀγγεῖα καὶ λύχνος· ἐπὶ θρανίου ἀπέκειτο λίθινος λύχνος μετὰ ποδός· ἐν ἐρμάριον τοίχου περιεῖχεν ὀλίγα ἀγγεῖα. Τὸ δωμάτιον ἐπεκοινώνει διὰ θύρας πρὸς τὸ LI. Τὸ δωμάτιον LIV ἔδωσε διάφορα καμαραϊκὰ ἀγγεῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων πρόχοι καὶ κύπελλα. Εἰς τὸ δωμάτιον LV ἐξηρευνήθη ἐρμάριον τοίχου τῆς II φάσεως μὲ τινα ἀγγεῖα καὶ ὀλίγον κατωτέρω ἕτερον ἐρμάριον μὲ τρία μαρμάρινα καὶ ἐν πήλινον ἀγγεῖον. Θύρα ὠδήγει εἰς διαμερίσματα κείμενα ὑπὸ τὸ δεύτερον ἀνάκτορον· διὰ διαδρόμου τὸ δωμάτιον ἐπεκοινώνει πρὸς τὸ LIII. Ὑπὸ παχὺ στρῶμα ἀπὸ ἀστράκι ἀνευρέθη καὶ πάλιν πυρίκαυστον στρῶμα καὶ κάτωθεν τούτου στρῶμα ἐρυθροῦ χόματος μὲ ἀφθονα ἀγγεῖα, τῶν ὁποίων τρία εἶναι ὄντως μοναδικὰ διὰ τὴν μορφήν καὶ διακόσμησίν των· πρόκειται περὶ μεγαλοπρεποῦς καμαραϊκοῦ κραιτῆρος κεκοσμημένου μὲ ἰσχυρῶς προβάλλοντας κάλυκας ἀνθέων, περὶ λίαν εὐμεγέθους καὶ ἐξαιρετικῶς περιτέχνου φρουτοδόχης καὶ θαυμαστῶς κεκοσμημένης πρόχου. Δύο κλιμακίδες ἔθετον εἰς ἐπικοινωνίαν τὰ δωμάτια LIII καὶ LV, κείμενα εἰς διάφορα ἐπίπεδα καὶ τὸ LV πρὸς ἄλλο ἀνώτερον ἐπίπεδον. Παρὰ τὴν τελευταίαν ἀνευρέθησαν λεπτότατα καμαραϊκὰ ἀγγεῖα καὶ μία ἐνδιαφέρουσα φιάλη μὲ δύο χορευτρίας περὶ τὴν θεότητα (ἔχουσιν ὄφιοειδῆς κράσπεδον). Ἄλλα καμαραϊκὰ ἀγγεῖα καὶ λοπάδια ἀνευρέθησαν ἐπὶ τοῦ πλακοστρώτου δαπέδου. Κύκλω τὸ δωμάτιον ἔχει θρανία. Τὸ δωμάτιον LVIII ἀπεκαλύφθη ὑπὸ τὸ ἀστράκι τῆς δευτέρας φάσεως. Κλίμαξ ἐκ γυψολιθικῶν πλακῶν φέρει πρὸς τὸ διαμέρισμα τὸ ὁποῖον ὑποδιαιρεῖται εἰς τρία μέρη: ἐν τετράγωνον πλακόστρωτον δωμάτιον μὲ θρανίον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνευρέθη σκεῦος ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα ὁ Ἔβανς ἐχαρμακτήρισεν ὡς κλωβούς πτηνῶν, ἐν δωμάτιον μὲ ἐρμάριον εἰς τὸν τοῖχον καὶ ἓνα πίθον καὶ τέλος μίαν ἀποθήκην μὲ ἐπτὰ πιθάρια εἰς τὴν θέσιν των· μία κρύπτη εἰς τὸ βάθος, σχηματιζομένη διὰ καθέτων πλακῶν, περιεῖχε ἄλλον πίθον καὶ καμαραϊκὰ ἀγγεῖα. Τὸ δωμ. LX ὑπὸ τὸ ἀστράκι τῆς δευτέρας φάσεως ἀπεδείχθη ὅτι ἐπεκοινώνει πρὸς τὸ τελευταῖον διαμέρισμα τοῦ LVIII. Τὸ δωμάτιον LIX εἶναι ἐπίσης πλακόστρωτον καὶ ἐπικοινωνεῖ μὲ τρεῖς βαθμίδες μὲ τὴν δυτικὴν αὐλὴν τῆς πρώτης φάσεως· ἔχει θρανίον καὶ κλίμακα πρὸς ἀνατολάς. Ἀφθονα θραύσματα ἀγγείων καὶ ἐρυθρὸς στιλπνὸς λύχνος ἀνευρέθησαν κατὰ χώραν Ὑπὸ τὸ πλακόστρωτον ἀνεκαλύφθη ἀγωγὸς κτιστός, περιέχων καμαραϊκὰ ὄστρακα τῆς πρώτης φάσεως. Ἐξω τοῦ δωματίου τούτου ἐκτείνεται νῦν, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν μυκηναϊκῶν καὶ πρωτογεωμετρικῶν κτηρίων, τὰ ὁποῖα εὗρίσκοντο εἰς σχετικῶς ὑψηλὸν στρῶμα, θαυμασία πλακόστρωτος αὐλὴ πρὸς τὴν ὁποίαν βλέπει ὠραία πρόσοψις μὲ ὀρθοστάτας λίθους. Ἐξηρευνήθησαν ἐπίσης τὰ δύο μικρὰ δωμά-

τια XXVII α και β, τὰ ὁποῖα, ἐνῶ ἀνήκουν εἰς τὴν δευτέραν φάσιν, τέμνουν νεολιθικὴν κατοικίαν.

Εἰς τὴν δευτέραν ζώνην παρὰ τὴν Κεντρικὴν αὐλὴν τὰ παλαιοανακτορικὰ καὶ νεολιθικὰ στρώματα εὐρίσκονται εἰς μικρὸν σχετικῶς βάθος. Ὑπὸ τὸ πλακόστρωτον τοῦ ὠραίου καὶ εὐρύχωρου δωματίου 25, ἀνατολικῶς τῶν ἀποθηκῶν, ἀνευρέθη ἕτερον πλακόστρωτον γυψολιθικόν, ὡς φαίνεται τῆς πρώτης φάσεως τοῦ δευτέρου Ἀνακτόρου. Ὑπὸ τοῦτο ἀνεκαλύφθησαν, μάλιστα εἰς τὸ νότιον ἥμισυ τοῦ δωματίου, κτήρια τῆς πρώτης παλαιοανακτορικῆς φάσεως. ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀνευρέθη ἀφθονωτάτη κεραμεικὴ καὶ μετ' αὐτῆς ὄχι ὀλιγώτερα τῶν 2000 σφραγισμάτων ἐπὶ πηλοῦ μὲ λίαν ἐνδιαφέροντας τύπους (περίπου 250), τόσον μὲ διακοσμητικὰ ὅσον καὶ μὲ παραστατικὰ θέματα. Τὰ νεολιθικὰ στρώματα, τὰ ὁποῖα ἐξερευνήθησαν κυρίως εἰς τὸ βόρειον τμήμα τοῦ δωματίου, εἶναι ἐπάλληλα (τοῦλάχιστον πέντε), παρουσιάζοντα ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον. Αἱ δοκιμαστικαὶ τάφροι ἐπανεκαλύφθησαν καὶ τὸ δωμάτιον ἐκαλύφθη πάλιν διὰ τοῦ πλακοστρώτου του. Εἰς τὴν παρὰ τὸ πλακόστρωτον τῆς κεντρικῆς αὐλῆς μὴ πλακόστρωτον ζώνην καὶ ἐντὸς τῆς στοᾶς τῆς πρὸς τὴν αὐλὴν προσόψεως αἱ δοκιμαὶ προωθήθησαν μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου. Ἀπεκάλυψαν τὸ θεμέλιον στοᾶς μὲ ἐπιτὰ κρηπίδας διὰ βάσεις κιόνων, πιθανῶς ἀνηκούσης εἰς τὴν πρώτην νεοανακτορικὴν φάσιν, καὶ δάπεδον γυψολίθων ἴσως τῆς τρίτης παλαιοανακτορικῆς φάσεως. Εἰς βαθύτερα στρώματα ἐθεμελιούντο διαμερίσματα τῶν δύο παλαιότερων φάσεων τοῦ πρώτου ἀνακτόρου, τρία μὲν ἐντὸς τῆς στοᾶς, ἐν δὲ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ζώνην ἐπὶ δαπέδου ἐπιχρίστου ἀνευρέθησαν καμαραῖκά ἀγγεῖα καὶ τράπεζα προσφορῶν. Δύο παχεῖς κάθετοι πρὸς τὴν στοᾶν τοῖχοι ἀνήκουν εἰς τὰς αὐτὰς φάσεις. Ἀντιθέτως δύο συστήματα ἀποχετευτικὰ φαίνεται ὅτι ἀνήκουν εἰς τὴν πρώτην νεοανακτορικὴν φάσιν. Εἰς βαθύτερον στρώμα ἀνεκαλύφθησαν νεολιθικὰ (ἴσως ὑπονεολιθικὰ) ὄστρακα, ὁμοῦ μετ' ὄστράκων τοῦ ρυθμοῦ Ἁγίου Ὀνουφρίου.

Ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Γόρτυνος ἡ Ἰταλικὴ Ἀρχαιολ. Σχολὴ ἐσυνέχισε τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ἀρχαικοῦ ἀποθέτου καὶ τῶν περὶ τὸν ναὸν κτηρίων. Ἀπαντᾷ τὰ περὶ τὸν ἀποθέτην κτήρια ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τοὺς τεραστίους ἐπ' αὐτῶν καταπεσόντας ὀγκολίθους καὶ τοὺς μεγάλους σωροὺς τῶν χωμάτων. Ἀνεφάνησαν τότε εὐκρινῶς τόσον ὁ δυτικὸς πρὸς τὸν λόφον, ὅσον καὶ ὁ ἀνατολικὸς πρὸς τὴν κλιτὸν τοῖχος (ὁ τελευταῖος μὲ ὠραίους κυβολίθους εἰς ζατρικίον διάταξιν), ἰσχυρότατα καθιζημένοι κατὰ τὸ κέντρον τῶν λόγων κατολισθήσεως τῶν πετρωμάτων. Ἡ κατολίσθησις φαίνεται ὅτι ἐγένετο κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν, διότι πρὸς συγκράτησιν τῶν τοίχων ἐκτίσθησαν ἀλλεπάλληλα ἀντερείσματα, τὰ ὁποῖα ἠξευνήθησαν νῦν ἐπιμελῶς μέχρι τῶν θεμελίων των. Κατὰ τὴν ἔρευναν ταύτην ἀνεκαλύφθη ἀφθονωτάτη κεραμεικὴ καὶ ἱκανὰ νέα πηλῖνα δαιδαλικά πλακίδια ἐκ τοῦ ἀποθέτου, ὡς καὶ πολλαπλοὶ κέρνοι. Λίαν σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀνακάλυψις τοῦ κάτω ἡμίσεος εὐμεγέθους πορίνου ἀγάλματος καθημένης θεᾶς, ἀνήκοντος εἰς τὴν δαιδαλικὴν σχολὴν καὶ διασώζοντος ὠραίαν πολύχρωμον διακόσμησιν ἀνθεμίων, ροδάκων καὶ σπειρῶν ἐπὶ τοῦ ἀκάμπτου φορέματος τῆς θεᾶς καὶ ἐπὶ τῆς ζώνης αὐτῆς. Μικρότεραι ἔρευναι ἐγένοντο κατὰ τὴν βορείαν κλιτὸν τοῦ λόφου. Ὀπισθεν τοῦ προπετάσματος τοῦ βυζαντινοῦ τείχους εἰς δύο σημεία, ὅπου ἠξευνήθησαν τὰ ἀλλεπάλληλα στρώματα κτηρίων ἀπὸ τῆς νεολιθικῆς μέχρι τῆς ἀρχαϊκῆς ἑλληνικῆς ἐποχῆς. Διεπιστώθη ἡ ὑπαρξις κτηρίων γεωμετρικῶν χρόνων μὲ δάπεδα καὶ ἐνὸς ἄλλου ἰσχυροτάτου κτηρίου, δυστυχῶς μὴ δυναμένου εἰσεῖν νὰ χρονολογηθῇ ἀκριβῶς.

Οὕτω ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ ἀκρόπολις τῆς Γόρτυνος ἐχρησιμοποιήθη ἀπὸ τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς μέχρι τῆς ὑστερας ἀρχαιότητος.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῶν Μινωικῶν Μεγάρων Τυλίσου δαπάνη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας, ἐξηρευνήθη εἰς μεγαλυτέραν ἔκτασιν ἢ πέρυσι ἀποκαλυφθεῖσα ΥΜΙΙ μικρὰ στοᾶ, τὸ πρὸ αὐτῆς πλακόστρωτον, ἡ ὁδὸς προσελεύσεως, καὶ ἐν μέρει τὰ μικρὰ ὀπισθεν τῆς στοᾶς δωμάτια. Ἀπεδείχθη ὅτι ἡ στοᾶ ἦτο μεγαλυτέρου μήκους ἀπὸ ὅτι εἶχεν ἀρχικῶς ὑποτεθῆ καὶ ὅτι κατὰ τὸν ὀπίσθιον τοῖχον αὐτῆς ὑπῆρχε θρανίον, πιθανῶς ξύλινον, σαφῶς διακρινόμενον ἐκ τοῦ λιθοστρώτου ἐφ' οὗ ἔβαινε. Ἀπεδείχθη ἐπίσης ὅτι τὸ δυτικῶς τῆς Πλατείας τοῦ Βωμοῦ πέρυσιν ἀποκαλυφθὲν ἐκτεταμένον πλακόστρωτον ἔφθανε μέχρι τῆς στοᾶς. Παραλλήλως ἐξετελέσθησαν διάφορα μικραὶ στρωματογραφικαὶ ἔρευναι.

Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Κρήτην ὁ Ἐφορος Πλάτων ἐσυνέχισε δαπάναις τῆς Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας τὰς ἐρεῦνας τοῦ εἰς τὴν περιοχὴν Σητείας. Κυρίως ἀνεσκάφη τὸ πέρυσι παρὰ τὸ χωρίον Ζοῦ ἀνακαλυφθὲν μινωικὸν κτήριον. Ἀπεδείχθη ὅτι πρόκειται περὶ λίαν ἐκτεταμένης ἀγροικίας (ἐκτάσεως ὄχι μικροτέρας τῶν 700 τ. μ.), ἀνηκούσης εἰς τὴν μεταβατικὴν ἀπὸ τῆς μεσομινωικῆς εἰς τὴν ὑστερομινωικὴν περίοδον. Ἰσχυρῶς ὀικοδομημένη κατὰ τὸ πλεῖστον διὰ μεγάλων πελεκητῶν λίθων, περιελάμβανε ὄχι ὀλιγώτερα τῶν εἴκοσι δωματίων, ἴσως μάλιστα ἄνω τῶν τριάκοντα, ἂν ἡ ἀγροικία ἦτο διώροφος, ὡς φαίνεται πολὺ πιθανόν. Δυστυχῶς ἡ σπουδαία αὕτη ἐγκατάστασις ἀνευρέθη ἰσχυρῶς κατεστραμμένη, κυρίως ἐκ σεισμικῆς τινος καταστροφῆς, ὡς φαίνεται ἀπὸ τὴν κατάρρευσιν ἐπὶ τόπου ἰσχυροτάτων τινῶν τοίχων, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον ἐξ αἰτίας τῆς ἀφαιρέσεως ἀφθόνου οἰκοδομικοῦ ὑλικοῦ ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν γειτονικῶν μικρῶν χωρίων. Τέλος ἡ κατασκευὴ κοινοτικῆς ὁδοῦ κατέστρεψε δύο ἢ τρία μεγάλα δωμάτια, τῶν ὁποίων τὸ ἐν εἶχε λίθους μοναδικοῦ μεγέθους. Ἡ σεισμικὴ καταστροφὴ φαίνεται ὅτι ἔγινε περὶ τὸ 1600 π. Χ. Ἀνεσκάφησαν δέκα δωμάτια καὶ παρηκολουθήθησαν οἱ τοῖχοι καὶ ἄλλων δωματίων· δύο τῶν διαμερισμάτων ἦσαν λίαν βαθέα, ἐκσκαφέντα εἰς τὸν μαλακὸν βράχον, κατ' ἀνάλογον τρόπον μὲ τὰ δύο βαθέα δωμάτια τῆς ὑπ' ἐμοῦ πρὸ ἐτῶν ἀνασκαφείσης Μινωικῆς Οἰκίας Α Πρσσᾶς Ἡρακλείου. Τὰ λοιπὰ δωμάτια εἶναι κατεσκευασμένα κλιμακηδόν, ἀκολουθοῦντα τὸ πρᾶνὲς τοῦ λόφου κατὰ ἰσοπεδωμένης ζώνας.

Εἰς τὸ δωμάτιον Α ἀνευρέθησαν δύο μικροὶ περίφρακτοι χῶροι ἢ κρύπται, οἵτινες ἀνευρέθησαν κενοί. Τοῦ δωματίου Β τὸ ἀνατολικὸν τμήμα κατεστράφη ὀλοσχερῶς, ὁ δὲ δυτικὸς τοῖχος κατέρρευσε ἐν μέρει. Τὸ δωμάτιον Γ ἐξηφανίσθη σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου. Τὰ δωμάτια Δ καὶ Ε ἦσαν τὰ βαθέα, προφανῶς δὲ ἡ κάθοδος ἐγένετο διὰ ξυλίνης κλίμακος κατερχομένης εἰς τὸ νότιον τμήμα τοῦ δωματίου Ε, ἀφοῦ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ φυσικὸς βράχος κατήρχετο λοξῶς ἄνω τῶν δωματίων τούτων ὑπῆρχον πλατύτερα δωμάτια, τῶν ὁποίων ἐν μέρει διεσώθησαν οἱ τοῖχοι. Τὸ ἀμέσως πρὸς νότον τοῦ Ε δωματίου Ζ ἦτο προφανῶς μαγειρεῖον μὲ ἐργαστήρια, διότι κατὰ τὴν μίαν γωνίαν τοῦ ἀνευρέθησαν τρία κτιστὰ μικρὰ διαμερίσματα, εἶδος ἀποθετῶν, τὰ ὁποῖα ἀπέδωσαν πολλὰς δεκάδας σκευῶν οἰκιακῆς κυρίως χρήσεως (πρόχους, ἀμφορεῖς, χύτρας, ἀγγεῖα μὲ ἠθμούς, λεκάνας, κυάθους, πιθίσκους κλπ.). Ἐν ὑφαντικὸν βάρος, τρίτων, ὄστρεον πορφύρας, πλῆθος τριπτήρων λίθων συνοδευομένων ὑπὸ ἄλλων κυρτῶν λίθων τριβῆς, δύο κοιλανθέτες λίθοι, εἶδος λεκανῶν μὲ πρόχυσιν, ἀποδεικνύουν τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ δωματίου ὡς ἐργαστηρίου. Ὑπολογίζεται

ὅτι τὰ σκεύη τὰ προσερχόμενα ἐκ τοῦ δωματίου τούτου εἶναι ἄνω τῶν ἐξήκοντα. Συνεχόμενον πρὸς νότιον δωμάτιον σχηματίζει εἶδος προθαλάμου μὲ πλευρικήν κόγχην καὶ εἴσοδον πρὸς δυσμὰς πρὸς ἓν ἀναψυτήριον μὲ διπλοῦν λίθινον θρανίον καὶ μὲ μέγα ποράθυρον ἐκ τοῦ ὁποίου θὰ ἦτο θαυμασία ἡ θεὰ πρὸς τὴν κατάφυτον κοιλάδα. Καὶ σήμερον ἡ περιοχὴ εἶναι κατάφυτος διότι ἐκεῖ εὐρίσκεται μία τῶν κυρίων πηγῶν, δι' ὧν ἀρδεύεται καὶ ἡ πόλις τῆς Σητείας. Τὸ δυτικῶς τοῦ ἀναψυτηρίου διαμέρισμα δὲν εἶναι σαφὲς λόγῳ τῆς καταστροφῆς, ἀσφαλῶς ὅμως διὰ τούτου ἐγένετο ἐπικοινωνία διὰ κλίμακος πρὸς ἄλλα ὑψηλότερα διαμερίσματα· τῆς κλίμακος ταύτης ἀνευρέθησαν τέσσαρες βιθμίδες. Τὰ κατὰ τὸ ἀνώτερον μέρος τῆς κλιτύος κείμενα δωμάτια ἀνεσκάφησαν μόνον μερικῶς καὶ δὲν εἶναι καθ' ὅλα σαφῆ. Τὸ σχέδιον τῆς ἀγροικίας εἶναι μᾶλλον πολύπλοκον καὶ εἰς δύο σημεία ὑπάρχουν διασταυρώσεις ἐπαλλήλων τοίχων, ἀποδεικνύουσαι κτήρια δύο διαδοχικῶν περιόδων. Ἀπεδείχθη ὅτι τὸ κτήριο ἐπεξετείνεται περαιτέρω πρὸς βορρᾶν καὶ νότιον καὶ ἡ ἀνασκαφὴ πρόκειται νὰ συνεχισθῇ πρὸς διευκρίνισιν τοῦ συνόλου. Τὰ λοιπὰ εὐρήματα δὲν εἶναι πολλὰ καὶ κυρίως εἶναι μικροὶ πίθοι, διάφορα μικρὰ ἀγγεῖα, τῶν ὁποίων τὰ περισσότερα εἶναι κοινά, καὶ λίθινα τινὰ ἐργαλεῖα. Οὐδὲν χαλκοῦν ἐργαλεῖον ἢ σκεῦος ἀνευρέθη.

Λείψανα ἄλλου μεγάλου κτηρίου διακρίνονται σαφῶς εἰς μικρὰν σχετικῶς ἀπόστασιν, βαθύτερον πρὸς τὸ ρεῦμα. Ἡ ἀνασκαφὴ ὅμως ἐκεῖ θὰ εἶναι δύσκολος λόγῳ τῆς ὑπάρξεως ἐλαιῶνων καὶ ἀμπέλων.

Ὡς τάφοι ἐχρησιμοποιήθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς τῶν μεγάρων σπηλαιώδεις κοιλότητες παρὰ τὸ ρεῦμα, μὲ δύσκολον πρόσβασιν. Μία τούτων ἠρευνήθη ὑπὸ ἰδιώτου, ὅστις ἐθρυμάτισε τὰ ἀνευρεθέντα εὐμεγέθη ἀγγεῖα καὶ τὰ ὄστρακά των ἔκτισεν εἰς ξηρολιθικὸν τοῖχον. Κατωρθώθη νὰ περιουλλεγοῦν τινὰ τούτων καὶ ἐλπίζεται ὅτι θὰ εἶναι δυνατὴ ἡ ἀνασυγκρότησις των.

Παρὰ τὸ χωρίον Σφακιά, ἀπέχον μίαν ὥραν τῆς Ζοῦ, ἀνεκαλύφθη τυχαίως ΥΜΙΙΙ τάφος μὲ πηλίνας λάρνακας, αἵτινες περισυνελέγησαν μετ' ἄλλων μικρῶν ἀγγείων φροντίδι τοῦ ἐκ Σητείας Ἐμ. Φυγετάκη, ὅστις καὶ τὰ ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ἀρχαιολ. Ὑπηρεσίας. Συμπληρωματικὴ ἔρευνα γενομένη ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου ἀπεκάλυψεν ὅτι πρόκειται περὶ μικροῦ θολωτοῦ τάφου μὲ στρογγύλον θάλαμον καὶ βραχὺν δρόμον. Περισυνελέγησαν μικρὰ τινὰ ἀγγεῖα, ἓν χαλκοῦν ἐργαλεῖον (κοπεὺς) καὶ εἰς ὥρατος σφραγιδόλιθος ἐξ ἐρυθροῦ ἰάσπιδος μὲ τὴν θεὰν μεταξὺ δύο ἀντιθετικῶν γρουπῶν. Ἀκαρποὶ ἀπέβησαν αἰδοκμαὶ διὰ τὴν ἀνακάλυψιν καὶ ἄλλων τάφων ἴσως ὑπάρχοντος ἐκεῖ ΥΜΙΙΙ νεκροταφείου. Εἰς γειτονικὴν ὅμως περιοχὴν καὶ ἐπὶ τοῦ μικροῦ ὑψώματος Πατέλα ἀνεκαλύφθη ἐνδιαφέρων θολωτὸς πρωτογεωμετρικὸς τάφος μὲ τετραγωνικὸν θάλαμον, καλύψας ἄνω τῶν 15 ταφῶν, αἵτινες συνωδεύοντο ὑπὸ τριάκοντα τοῦλάχιστον ἀγγείων, χαλκῶν πορπῶν καὶ περονῶν, περιδεραίων ἐκ ψήφων σαρδίου ἢ ὑελομάζης κλπ.

Ἀκριβῶς ὑπεράνω τοῦ τάφου καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὑψώματος μικρὸν κτήριο ΜΜΙΙΙ χρόνων ἴσως εἶχε χρησιμεύσει ὡς ἱερὸν κορυφῆς. Συνέκειτο ἐξ ὀλίγων πρὸς ἄλληλα ἐπικοινωνούντων δωματίων, διασωζόντων πλάκας τινὰς τῆς πλακοστρώσεώς των. Ἡ χρῆσις του ὡς ἱεροῦ φαίνεται πιθανὴ καὶ λόγῳ τῆς θέσεώς του καὶ διὰ τὰ ἐν αὐτῷ ἀποκαλυφθέντα ἀντικείμενα, ὀλοκλήρου σειρᾶς μεθ' ὑψηλοῦ ποδὸς σκευῶν, ἴσως διὰ σπονδᾶς, δύο φυσικῶν τριτώνων, τεμαχίων πλαστικῶν ρυτιῶν κλπ. Ἡ πληροφορία τοῦ ἰδιοκτήτου ὅτι ἀνεῦρεν εὐμέγεθες πήλινον ζῶον, ὡς ἐπίστευεν λέοντα, φαίνεται ἀκριβῆς, ἀφοῦ ἀνευρέ-

θησαν τέσσαρες πόδες πηλίνου πλαστικού ρυτού μορφής τετραπόδου. Εἰς εὐρύστομος πίθος μετρίου μεγέθους δίωτος καὶ διακεκοσμημένος μὲ σχοίνα σιεφάνια ἀνευρέθη παρὰ τὸν τοῖχον ἐνὸς τῶν δωματίων.

Πλὴν τῶν συστηματικῶν ἀνασκαφῶν ἐγένετο δοκιμαστικὴ ἐξερεύνησις τῶν ἀρχαίων λιμενικῶν ἐγκαταστάσεων καὶ τῶν παρὰ τὰς ἀκτὰς ναυαγίων ὑπὸ τῆς ἐξερευνητικῆς ἀποστολῆς δυτῶν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀγγλ. Ἀρχαιολ. Σχολῆς ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κ. Leatham. Ἐντὸς τοῦ Ἐνετικοῦ Λιμενίσκου τῆς πόλεως Ἡρακλείου ἀνεζητήθη τὸ ναυάγιον ἐνετικῆς γαλέρας, ἐξ ἧς πρὸ ἐτῶν ἀνεσύρθησαν δύο κουλεβρίαι (λεπτὰ κανόνια). Ἡ δι' ἰλύος ἐπικάλυψις καὶ ἡ χειρίστη ὄρατότης τοῦ βυθοῦ παρημπόδισαν τὴν πρόοδον τῶν ἐργασιῶν. Πενιχρὰ ἐπίσης ὑπῆρξαν τὰ ἀποτελέσματα ἐρεύνης κατὰ τὸν μινωικὸν λιμένα τῆς Κνωσοῦ εἰς θέσιν Κατσαμπᾶς. Ἡ ἔρευνα τοῦ βυθοῦ θὰ ἠδύνατο γίνῃ μόνον διὰ τῆς ἀναρροφήσεως τῆς ἰλύος ἣτις ἐκάλυψε τὰ ἐρεῖπια. Παρατηρήθησαν πολλὰ ὄστρακα. Συστηματικὴ ἔρευνα ἐγένετο εἰς τὸν ἀρχαῖον λιμένα τῆς Χερσονήσου. Ἐξερευνήθη κατ' ἀρχὰς ἡ βορρεια καὶ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ καλύπτοντος τὸν λιμένα μικροῦ ἀκρωτηρίου. Παρατηρήθησαν τεμάχια ρωμαϊκῶν ἀμφορέων καὶ τμῆμα μαρμαρίνου κίονος, ὡς καὶ πολλοὶ πελεκητοὶ λίθοι, ὄχι ὅμως εἰς τὴν θέσιν των. Εἰς τὴν ΒΑ πλευρὰν τοῦ αὐτοῦ ἀκρωτηρίου ἐσημειώθη κατασκευάσμα λαξευτὸν εἰς τὸν βράχον καὶ βυθισθὲν. Ὁ λιμενοβραχίων τοῦ ἀρχαίου λιμένος ἐμελετήθη ἐπισταμένως, ἐμετρήθη καὶ ἐσχεδιάσθη· παρατηρήθησαν μεγάλα λαξεύματα τῆς κρηπίδος κατ' ἴσας ἀποστάσεις, δι' ἄγνωστον χρῆσιν κατασκευασθέντα. Τεχνητὸν κρηπίδωμα μεγάλης ἐκτάσεως ἀνεκαλύφθη νοτίως τοῦ Α - Δ βραχίονος. Ἐγένετο γενικὴ ἀποτύπωσις ὀλοκλήρου τοῦ λιμένος καὶ τῶν περὶ αὐτὸν κτηρίων.

Ἀκολούθως ἐγένετο ἀναγνώρισις τοῦ διπλοῦ μινωικοῦ λιμενίσκου τῆς νησίδος (πάλαι χερσονήσου) τοῦ Μόχλου. Ἀδρῶς ἀνεγνωρίσθη ὁ πάλαι συνδέων τὴν νησίδα λαιμὸς καὶ καθωρίσθη ἡ παλαιὰ στάθμη τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Μικρὰ κρηπὶς παρατηρήθη εἰς τὴν ΒΔ γωνίαν, ἴσως προστατευτικὸς κυματοθραύστης. Ὁρθογωνία λάξευσις, ἀνάλογος τῆς παρατηρηθείσης εἰς Χερσονήσον, ἀνατολικῶς τοῦ χωρίου Μόχλου, νῦν βυθισμένη εἰς τὴν θάλασσαν, ἠρμηνεύθη ὡς ἐνυδρεῖον. Περισυνελέγησαν μικρὰ εὐρήματα κεραμικῆς καί, παρουσίᾳ τοῦ Ἐφόρου καὶ τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Σχολῆς, ἐξήχθη ὠραία τεϊοδόχη ρυθμοῦ Βασιλικῆς ἐκ τῆς γωνίας ἐνὸς τῶν ὑπὸ τοῦ Σῆγερ ἀνασκαφέντων τάφων. Εἰς τὴν νησίδα Ψεῖραν ἠρευνήθη τὸ προστατευόμενον ἀνατολικὸν τμῆμα ὑδάτων, ἔξω τοῦ μινωικοῦ συνοικισμοῦ. Δύο μεγάλα ἀγγεῖα πρωτομινωικὰ ρυθμοῦ Βασιλικῆς καὶ ἱκανὰ ὄστρακα ἀνεσύρθησαν ἐκ τῆς θαλάσσης, ἐκ σημείου ὅπου ὑπάρχει ἀποθέτης συμπαγέντων ὀστράκων. Κρηπίδωμα ἀργῶν λίθων παρατηρήθη βυθισμένον ἔξω τοῦ στομίου τοῦ διαχωρίζοντος τὸν συνοικισμὸν χειμάρου, ἴσως λείψανον μινωικῆς προκυμαίας. Ἀκολούθως ἀνεζητήθη, βάσει ὑποδείξεων τῆς Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσίας καὶ τοῦ πρώτου ἀνευρόντος, παλαιὸν ρωμαϊκὸν ναυάγιον, ἐκ τοῦ ὁποῦ προῆλθεν ὁ θησαυρὸς τῶν χαλκῶν ἀντικειμένων Ἀγίας Γαλήνης. Ἡ θέσις καθωρίσθη ΝΔ τοῦ Κόκκινου Πύργου βάσει λειψάνων ἀμφορέων καὶ λωρίδος μολύβδου μὲ ὀπὰς, ἀλλὰ τὸ ναυάγιον τοῦ μικροῦ σκάφους φαίνεται ὅτι εἶναι κεκαλυμμένον ὑπὸ παχέος στρώματος ἰλύος. Εἰς τὰς λιμενικὰς ἐγκαταστάσεις τῆς Φαιστοῦ, εἰς θέσεις Μάταλα καὶ Κομμός, ἐγένετο εὐρεῖα ἀνίχνευσις. Εἰς τὴν πρώτην θέσιν ἀπετυπώθη διεσπασμένον κρηπίδωμα προκυμαίας ρωμαϊκῶν χρόνων, ὡς καὶ τεχνητὰ λα-

ξεύματα τῶν βράχων ἄνω ἢ κάτω τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος. Εἰς τὴν δευτέραν εἰς ὕψος 500 μέτρων παρηκολουθήθη φυσικὴ κατ' ὀρθὴν γωνίαν προέκτασις τοῦ βράχου μετὰ τεχνητῆς κατασκευῆς δι' ἀργῶν λίθων παραλλήλου πρὸς τὴν ἀκτὴν. Τὸ μικρὸν βάθος, παρὰ τὴν ὑπάρχουσαν ἐκεῖ καθίζησιν, φαίνεται νὰ ἀποκλείῃ τὴν ἐκδοχὴν περὶ ὑπάρξεως λιμενοβραχίονος. Ἡ ἔρευνα πρόκειται νὰ συνεχισθῇ καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος πρὸς ἐξακρίβωσιν καὶ τῶν λοιπῶν λιμενικῶν ἐγκαταστάσεων τῆς Κρήτης.

Τὰ ἐκ τύχης ἐλθόντα εἰς φῶς εὐρήματα εἴτε κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἔργων καθαρισμοῦ, στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῶν ἀρχαιολ. χώρων εἴτε κατὰ οἰκοδομικὰς ἢ καλλιεργητικὰς ἐργασίας ὑπῆρξαν ἄφθονα καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σημαντικά. Ἐντὸς τοῦ Ἡρακλείου κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν τῶν θεμελίων τοῦ Ξενοδοχείου Χατζάκη εἰς τὴν ἔναντι τοῦ Μουσείου περιοχὴν ἀπεκαλύφθησαν ἐκτεταμένα λείψανα τοῦ παλαιότερου Ἐνετικοῦ τείχους καὶ ἴσως πύργου τούτου, διάφοροι ἀποχετευτικοὶ ἀγωγοὶ καὶ εἰς βαθύτερον στρώμα τάφοι μετὰ κεράμων τῶν ὑστέρων ἑλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων. Δοκιμαστικὴ ἔρευνα ἐξετελέσθη ἐπὶ τόπου ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσίας. Εἰς τὴν ἰδίαν περιοχὴν καὶ εἰς ὑψηλότερον στρώμα, εἰς βάθος 2,50 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους ἤλθεν εἰς φῶς λίαν ἐνδιαφέρουσα εὐμεγέθης ἐπιτυμβία στήλη τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος, διαστάσεων 1,90 × 1,20 μ., παριστῶσα εἰς βαθὺ ἀνάγλυφον πωγωνοφόρον ἄνδρα (τὸν νεκρὸν), ὅστις δέχεται τὸν ἀποχαιρετισμὸν τῆς συζύγου του, κρατούσης πυξίδα, καὶ τοῦ υἱοῦ του, βαστάζοντος βιβλίον καὶ ἀρύβαλλον. Παρὰ τὴν φθορὰν ὀρισμένου τμήματος τὸ ἀνάγλυφον εἶναι λίαν ἀξιόλογον καὶ πιθανῶς εἶναι ἀττικόν, εἰσαχθὲν εἰς τὴν Κρήτην. Ἡ στήλη, φαίνεται, ἀνεσύρθη κατὰ τὴν ἐνετικὴν ἐποχὴν ἐκ τοῦ ἐγγὺς κειμένου ἀρχαίου ἑλληνικοῦ νεκροταφείου (τῆς πόλεως Ἡρακλείου) καὶ ἐχρησιμοποιήθη ἴσως ὡς κάλυμμα ὀχετοῦ. Εἰς τὴν περιοχὴν Πόρου Ἡρακλείου ἀνευρέθη τυχαίως μικρὸς βωμίσκος ἐκ πολυχρώμου φλεβωτοῦ μσρμάρου, ὅμοιος πρὸς τοὺς βωμίσκους τῶν Ἀποθετῶν τοῦ Ἱεροῦ ἐν Κνωσῶ, ὡς ἐπίσης ὠραῖος τριπτήρ ἐκ πρασίνου σκληροῦ λίθου. Ἐπὶ τόπου περισυνελέγησαν τεμάχια τῆς μεταβατικῆς MMIIIβ - YM Ia περιόδου, ὡς τμῆμα ἀμφορέως τριώτου μὲ λευκὰς γραμμὰς καὶ σπείρας, τεμάχιον λιθίνου λύχνου καὶ εὐμεγέθης πυρὴν μέλανος λίθου δεικνύων ἴχνη ἐργασίας κατασκευῆς λιθίνου ἀγγείου.

Ἐν Κνωσῶ περισυνελέγη λίαν ἐνδιαφέρουσα κεφαλή μαρμαρίνη φυσικοῦ μεγέθους, πιθανώτατα τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου, δυστυχῶς μὲ ὄχι μικρὰν φθορὰν προσώπου. Ἐπίσης τεμάχια λιθίνων μινωικῶν ἀγγείων καὶ τμῆμα διαζώματος ἐκ γυψολίθου μὲ τὸ γνωστὸν θέμα τῶν ἡμιροδάκων. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν ἀποκαταστάσεως τοῦ Ἀνακτόρου Κνωσοῦ πλῆθος ὀστράκων ἀγγείων καὶ ὀλόκληρα ἀγγεῖα περισυνελέγησαν ἐκ διαφόρων στρωμάτων, μάλιστα ὑπὸ τὰ ἀποκαθιστάμενα πλακόστρωτα καὶ ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν τοίχων, διὰ τῶν ὁποίων συνεπληρώθη ἡ στρωματογραφικὴ συλλογὴ. Ἄφθονα ἀγγεῖα καὶ παντὸς εἶδους μικρὰ ἀντικείμενα περισυνελέγησαν κατὰ τὴν μετατόπισιν τοῦ μεγάλου σωροῦ τῶν ὀστράκων, τοῦ σχηματισθέντος κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν μεγάλων ἀνασκαφῶν. Μεταξὺ τούτων εἶναι ἐνδιαφέρουσα συλλογὴ ὀστεινῶν νεολιθικῶν ἐργαλείων. Ἐντὸς ἐνὸς τῶν τοίχων τῆς ΝΑ πτέρυγος ἀνεκαλύφθη τεμάχιον ἐνδιαφερούσης τοιχογραφίας YM Ia χρόνων, παριστῶν τμῆμα ἄρματος ἠνιοχουμένου· διακρίνονται τὰ ἠνία, ἡ μᾶστιξ, τὸ πρόσωπον καὶ τὸ ποδῆρες ἔνδυμα τοῦ ἠνιόχου. Ἀνεκαλύφθησαν καὶ πολλὰ ἄλλα

τεμάχια, κατά τὸ πλεῖστον διακοσμητικῶν τοιχογραφιῶν, μάλιστα εἰς δωμάτιον τῆς Β. νησίδος. Ἐν μικρὸν τεμάχιον ἀνήκει εἰς τὴν γνωστὴν τοιχογραφίαν τοῦ Τριμεροῦς Ἱεροῦ: παριοῦ κυρίας καθημένης εἰς βεράντιαν (μικρογραφικῶς). Ὑπὸ τὸ «Σχολεῖον» (ἐργαστήριον) ἀνεκαλύφθησαν ΜΜΙΙΙ πίθοι εἰς τὴν θέσιν των, ἀλλὰ δὲν ἐξήχθησαν· περιουνελέγησαν ὅμως τεμάχια χαρακτηριστικοῦ ΜΜΙΙα ἀμφορέως. Τρεῖς ἀποθέται (πάντες περὶ τὸν χώρον τοῦ Θεάτρου) ἀπεκαλύφθησαν περιέχοντες λίαν χαρακτηριστικὰ ἀντικείμενα καὶ ἀγγεῖα τῆς ΜΜΙ περιόδου· εἰς τούτων περιεῖχε κωδωνόσχημα εἰδώλια, τῶν ὁποίων τινα εὐμεγέθη, δεύτερος περίεργα κωνικά φολλόμορφα πήλινα ἀντικείμενα εἰς μεγάλον ἀριθμόν. Εἰς μίαν τῶν ἀποθηκῶν τῆς Δυτικῆς Πιέρυγος ἀπεκαλύφθησαν κτιστὰ κιβώτια δαπέδου («κασέλλες»), μὴ ἀνακαλυφθέντα ὑπὸ τοῦ Ἐβανς, καὶ ἐντὸς αὐτῶν ἀνευρέθη χαρακτηριστικὴ κεραμεικὴ ρυθμοῦ Ἁγίου Ὀνουφρίου καὶ τῆς ἀρχῆς τῶν μεσομινωικῶν χρόνων. Κατὰ τὴν διάνοξιν φρέατος ἀποχετεύσεως κατὰ τὸ μέσον τῆς Ἱερᾶς Ὀδοῦ, ὄχι μακρὰν τῶν Οἰκιῶν τῶν Τοιχογραφιῶν, ἀνεφάνησαν ἰσχυροὶ τοῖχοι ΜΜΙ οἰκήματος καὶ εἰς μίαν γωνίαν μέγα πλῆθος ὀστράκων καμαραϊκῶν ἀγγείων, τινῶν ὠκελύφων λαμπρῶς διακεκοσμημένων. Ἐκ παραλλήλου διηκριβώθη ἡ μορφή πλείστων ὄσων διαμερισμάτων τοῦ Ἀνακτόρου, διαδρόμων, κλιμάκων κλπ., ὡς τῶν Ἀποθηκῶν τῶν Πίθων τῶν Μεταλλίων, τῆς ΒΑ Αἰθούσης καὶ τοῦ παρ' αὐτὴν κλιμακοστασίου, τοῦ Ἐργαστηρίου τοῦ Γλύπτου, τοῦ κάτω σκέλους τῆς Ἀνατολικῆς κλίμακος, τῶν Βασιλικῶν Σταύλων, τῆς προσβάσεως πρὸς τὸ Ἱερόν τῶν Διπλῶν Πελέκεων κλπ.

Εἰς τὴν περιφέρειαν Ἀνω πόλεως Πεδιάδος, θέσιν Κάμπος, ἀνεκαλύφθη θαλαμωτὸς τάφος μὲ σαρκοφάγους, ὅστις δὲν ἐξηρευνήθη εἰσέτι.

Δυτικῶς τοῦ Ἀνακτόρου τῶν Μαλίων καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς μινωικῆς πόλεως ἀνεκαλύφθη ἐργαστήριον, ἴσως μέρος οἰκίας, τῆς ὁποίας σαφῆ διακρίνονται λείψανα ὀρισμένων τοίχων· εἰς τοῦτο ἐγένετο ἡ κατεργασία τῶν πρισματικῶν σφραγιδολίθων. Διὰ μικρᾶς δοκιμαστικῆς σκαφῆς διεπιστώθη ὅτι, καίτοι ἐπιφανειακῶς μόνον διατηρούμενον τὸ ἐργαστήριον, διασώζει ἐπὶ τόπου τὸ ὑλικὸν κατεργασίας (ἰδίως ὑποπράσινον στεατίτην καὶ ὀλιγώτερον ὄρειαν κρύσταλλον, κροκαλοπαγῆ λίθον κλπ.) καὶ πλῆθος ἡμικατεργασμένων σφραγιδολίθων, ἀπορρίματα ἐκ τῆς κατεργασίας κλπ. Ἀνευρέθησαν τέσσαρες πρισματικοὶ σφραγιδολίθοι τελείως ἔτοιμοι, μὲ τὰς παραστάσεις των, ἄλλοι ἐπεξεργασμένοι, ἀλλὰ χωρὶς εἰσέτι τὰς παραστάσεις των καὶ ἄλλοι εἰς διάφορα ἄλλα στάδια κατεργασίας. Ἡ ἀνακάλυψις εἶναι ἐξόχως σημαντικὴ καὶ ἐλπίζεται ὅτι ἡ συστηματικὴ ἀνασκαφὴ θὰ δώσῃ σπουδαῖα ἀποτελέσματα.

Παρὰ τὸ χωρίον Μελέσες, εἰς θέσιν Πατέλες, ἀνευρέθη ΥΜΙΙΙ τάφος, ἀπλοῦν σκάμμα εἰς τὸ χῶμα, περιέχων δύο σαρκοφάγους εἰς τὴν θέσιν των, τῶν ὁποίων ἡ μία ἐξήχθη ὀλόκληρος, τῆς δὲ ἄλλης διετηρήθη καλῶς μόνον τὸ ἀετωματῶδες κάλυμμα, ἀπολήγον κατὰ τὰ ἄκρα τῆς ράβδου του εἰς πελεκοειδεῖς ἐξοχάς. Ἄλλα κτερίσματα δὲν ἀνευρέθησαν.

Παρὰ τὸ Γοργολαῆνι, εἰς θέσιν Κάστελλος, ἀνηγγέλθη ἡ ὑπαρξίς κυκλοτεροῦς κτηρίου, μὲ ἑκατοντάδας ὀστῶν καὶ πολλὰ θραύσματα ἀγγείων. Προσεκομίσθη πρωτομινωικὸν ἀγγεῖον μορφῆς ἀσκοῦ. Ἴσως πρόκειται περὶ θολωτοῦ τάφου τῶν προανακτορικῶν μινωικῶν χρόνων.

Ἀνάλογος θόλος θὰ εἶναι ὁ ὑπὸ ἰδιωτῶν ὑποδειχθεὶς ΒΔ τοῦ χωρίου Ρίζικας Μονοφατσίου, κτιστὸς κύκλω διὰ μεγάλων λίθων καὶ ἔχων διάμετρον περίπου πέντε μέτρων.

Ἐπίσης ἐκ θολωτοῦ τάφου, κειμένου εἰς τὴν περιοχὴν Σίβας Μονοφατσίου — ἀγνοεῖται ὅμως ἡ ἀκριβὴς θέσις — προῆλθον δύο στεναὶ χρυσαῖ ταινίαι τὰς ὁποίας ἰδιώτης προσεκόμισεν ἵνα τὰς πωλήσῃ εἰς τὸ Ἡράκλειον. Τὰ ἀγγεῖα ἐκ τοῦ πέρυσιν ἀνακαλυφθέντος θολωτοῦ πρωτογεωμετρικοῦ τάφου μεταξὺ Ροτασανῆς Κεφαλᾶς καὶ Φαρμακαραῶς, εἰς θέσιν Ἐμπασὸς ἢ Μπερδελέτο τῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου Ροτάσι, συνεκολλήθησαν καὶ παρέχουν ὡς σύνολον ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον. Αὐτοψία ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ τοῦ Μουσείου: πρόκειται περὶ λίαν μικροῦ θόλου διαμέτρου $1,70 \times 1,50$ ἠχοδομημένου μὲ πλακοειδεῖς μεγάλους λίθους καὶ μὲ βραχὺν δρόμον· τὸ ὕψος τοῦ θαλάμου εἶναι ἐνὸς μέτρου.

Κατὰ τὴν διάνοξιν τῆς κοινοτικῆς ὁδοῦ ἀπὸ Πύργου εἰς Ροτάσι καὶ εἰς θέσιν Φαρμακαραῶ, ἀνεκαλύφθη ἐκτεταμένον νεκροταφεῖον μὲ ταφὰς κυρίως ἐντὸς πίθων, ἀνηκουσῶν εἰς γεωμετρικοὺς χρόνους, ἀναλόγων δὲ ἐκείνων οἵτινες ἀνεσκάφησαν ὑπὸ τοῦ Ντόρο Λέβι εἰς Ἀρκάδες. Ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ περισυνελέγησαν χαρακτηριστικοὶ ἀρύβαλλοι, σφονδύλια, ὄστρακα ἐκ καλπῶν καὶ πίθων, κύπελλα κλπ. Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἐπιγραφή ἐπὶ παραλληλεπίπεδου ὄγκου «ἐπὶ τὰ λαιὰ» λίαν ἀρχαϊκῆ παρέχουσα τὸ ὄνομα: Ἀρκεσίλα.

Παρὰ τὴν Παναγιὰ Μονοφατσίου καὶ εἰς θέσιν Πατέλα, κτηνοτρόφος περισυνέλεξεν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας κλιτύος λόφου ἱκανὰ τμήματα πηλίνων εἰδωλίων καὶ ζωδίων, μάλιστα κεφαλᾶς, ἀνηκόντων εἰς τοὺς ἀρχομένους μεσομινωικοὺς χρόνους. Πολὺ πιθανῶς ταῦτα προέρχονται ἐκ μινωικοῦ Ἱεροῦ Κορυφῆς. Ἡ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μέρους ἀνεύρεσις καὶ ἑλληνικοῦ εἰδώλου καθήμενης θεᾶς καὶ ἀφθόνων ἑλληνικῶν καὶ ρωμαϊκῶν νομισμάτων ὑποδηλοῖ ὅτι ἐκεῖ ὑπῆρχε καὶ ἀρχαία ἑλληνικὴ πόλις.

Λίαν σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀνακάλυψις εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἀρχαίας Λύττου ἀρχαϊκῆς οἰκίας μὲ ἀφθόνους πίθους, τῶν ὁποίων τινὲς ἀνάγλυφοι. Ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου παρεδόθησαν ἀνάγλυφα τεμάχια λίαν ἐνδιαφέροντα, δοκιμαστικὴ δὲ ἀνασκαφὴ γενομένη ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου Πλάτωνος ἐπεβεβαίωσε τὴν ὑπόθεσιν ὅτι πρόκειται περὶ ἀρχαϊκῆς οἰκίας μὲ τοὺς πίθους εἰς τὴν θέσιν των. Ὑπάρχουν τεμάχια μὲ ἀνθρωπίνης μορφᾶς, μὲ κεφαλὴν λέοντος πληγέντος διὰ βέλους καὶ βρυχωμένου, τοξότου, σφιγγῶν καὶ ἴσως ἐλάφων, ἀλλὰ δὲ μὲ ὠραῖα διακοσμητικὰ θέματα, σπειρῶν καταληγόντων εἰς κεφαλὰς παρδάλων, ροδάκων, τεθλασμένων, ζωνῶν πολλαπλῶν ταινιῶν κλπ. Αἱ λαβαὶ τῶν πίθων εἶναι πλατεῖαι καὶ ὑψηλαὶ καὶ τὰ χεῖλη ἐξέχοντα καὶ περίτεχνα. Προπαρεσκευάσθη ὁ χῶρος διὰ συστηματικὴν ἀνασκαφὴν. Οἱ πίθοι φαίνεται ὅτι ἀνήκουν εἰς τὸ τέλος τοῦ Ζ' καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος.

Ἐντὸς τοῦ χωρίου Γωνιὲς Μαλεβυζίου καὶ εἰς τὴν συνοικίαν Ἀρχοντικὸν ὁ Ἐφορος Πλάτων ἐξετέλεσε δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν εἰς τὸ σημεῖον εἰς τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀνευρεθῆ πέρυσι μέγα νεολιθικὸν ἀγγεῖον καὶ λίθινος πέλεκυς. Ἀπεδείχθη ὅτι ὑπῆρχεν ἐκεῖ κτήριο μὲ παχεῖς τοίχους, πιθανῶς νεολιθικῶν χρόνων καὶ ἐκ τούτου περισυνελέγησαν ὄστρακά τινα· τὸ μέγα ἀγγεῖον δυστυχῶς εἶχε καταστραφῆ. Χαλκοῦν ἐγχειρίδιον μὲ δύο ὀπὰς στερεώσεως ἀνήκει ἤδη εἰς πρωτομινωικοὺς χρόνους. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐξητάσθησαν πολλοὶ ἀρχαιολογικοὶ χῶροι τῆς αὐτῆς περιοχῆς: εἰς θέσιν Σκαμνί, ἐπὶ προβούνου τοῦ ὑπερκειμένου ὄρους, μικρὰ μεσομινωικὴ ἐγκατάστασις, ἴσως φυλάκειον. Τεμάχια πίθων πολλῶν εἰδῶν διακρίνονται. Εἰς κυκλικόν τι κτίσμα ἀνευρέθησαν πολλοὶ ἄνθρακες καὶ μολύβδινος δίσκος μὲ σημεῖα ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν, τὸν ὁποῖον ὁ ἀνευρῶν ἔτηξε καὶ ἐξηφάνισε. Εἰς θέσεις Ἀρμί τοῦ

Φούσκη και Ἄλῳνι τοῦ Φούσκη λείψανα μεσομινωικά και ὑστερομινωικά ἐκτεταμένου, ὡς φαίνεται, συνοικισμοῦ. Εἰς τὸν ἐλαιῶνα Ἑμμαν. Σγουροῦ ὄστρακα ὑστερομινωικά. Εἰς ὑψηλότερον σημεῖον τοῦ Μεγάρου Σκλαβοκάμπου και ἀμέσως κάτω τούτου παρὰ τὸν ποταμὸν ἀξιόλογα ὑστερομινωικά κτήρια: Εἰς θέσιν Μέση τοῦ Κάμπου ἢ Ξυδᾶ λείψανα ἐκτεταμένου συνοικισμοῦ και τείχους, τὸ ὁποῖον παρακολουθεῖ τις ἐπὶ ἰκανὰ μέτρα. Εἰς θέσιν Κάνασος κτήρια και ὄστρακα ὡς φαίνεται ρωμαϊκῶν χρόνων. Εἰς θέσιν Παλιοκλησᾶ λείψανα σημαντικοῦ κτηρίου ὁμοιάζοντος μὲ παλαιοχριστιανικὴν Βασιλικήν. Εἰς θέσιν Ρουσοκεφάλα ἄφθονα τεμάχια ἀγγείων μεσομινωικῶν χρόνων. Παρὰ τὸ χωρίον Γωνιές και εἰς θέσιν Κολενιά λείψανα οἰκισμοῦ ὑστερομινωικοῦ μὲ χαρακτηριστικούς πίθους. Εἰς ὕψωμα Κουνοῦπι τῆς Ρίζας ἀνευρέθη τυχαίως ΜΜΙ μικρὰ πρόχους.

Δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν ἐξετέλεσεν ἐπίσης ὁ Ἐφορος Πλάτων παρὰ τὸν Θόλον Α τοῦ Πλατάνου, εἰς ὃ σημεῖον κατὰ τὴν ἐργασίαν τῆς περιγραφῆς τοῦ χώρου πρὸ δύο ἐτῶν ἀνευρέθη εἰκοσᾶς λιθίνων ἀγγείων. Ἡ ἀνασκαφὴ ἀπεκάλυψε μικρὸν δωμάτιον πλήρες λιθίνων και πηλίνων σκευῶν, τῶν ὁποίων ὄχι ὀλιγώτερα τῶν τεσσαράκοντα περισυνελέγησιν. Εἶναι τοῦ αὐτοῦ τύπου μὲ ἐκεῖνα τῶν θόλων, ἀλλὰ προφανῶς ἀνήκουν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς μεσομινωικῆς περιόδου (ἀγγεῖα ἐμπιέστα ἢ ἀκιδωτὰ πήλινα), καιῖτοι ὠρισμένοι τύποι θὰ ἔλεγε τις ὅτι εἶναι πρωτομινωικοί. Δυστυχῶς ἢ ἐπὶ τόπου φρουμένη ἐλαία παρημποδίσεν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν περαιτέρω σκαφὴν. Τὸ δωμάτιον, φαίνεται, εἶχε χρησιμοποιηθῆ διὰ προσφοράς εἰς τοὺς νεκρούς. Δὲν ἀποκλείεται παρὰ τοῦτο νὰ ὑπάρχη ἕτερος, μὴ ἀνακαλυφθεῖς, θόλος.

Εἰς τὸν Νομὸν Λασηθίου ὄχι ὀλίγαι ἀρχαιότητες ἤλθον εἰς φῶς. Ἐπὶ τοῦ ὄροπεδίου τοῦ Λασηθίου, εἰς θέσιν Τοικαλᾶ ἢ Βουρλιά και εἰς βάθος 5 ὀργυιῶν ἀνεκαλύφθη κρινίον μὲ μακρὰ κέρατα ἀγνώστου ζώου, πιθανῶς ἀντιλόπης· εἰς βάθος δὲ ἐνὸς και ἡμίσεος μέτρου ἀνεφάνη πλακόστρωτος δρόμος μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὸ Ψυχρό. Πλησίον τοῦ Βραχασίου Μεραμβέλλου κατὰ τὴν γεώτρησιν εἰς θέσιν Κοσμᾶ ἀνεκαλύφθη τμήμα ἀγγείου ἐκ πρασίνου σχιστολίθου μὲ ἀναγλύφους συνδεομένας πρὸς ἀλλήλας σπείρας, πρωτομινωικῶν, ὡς φαίνεται χρόνων. Κατὰ τὴν κατασκευὴν ὑδρογωγείου εἰς τὴν περιοχὴν Μαλλῶν Ἱεραπέτρας και εἰς θέσιν Ἀνατολικόν, Ἀγ. Παρασκευή, ἀνευρέθησαν τέσσαρες πήλινοι κρῖκοι, ἴσως βάσεις ἀγγείων, δύο ληκύθια και δύο ρωμαϊκῶν χρόνων λύχνοι, ὧν εἷς μὲ διακοσμητικὰ θέματα και ἄλλος μὲ μονομάχους.

Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Σητείας περισυνελέγησαν παρὰ τὴν Ἀγίαν Φωθιάν, εἰς θέσιν Πάτημα, εἷς μικρὸς κομψὸς πίθος μὲ ἐντύπους ρόδας γεωμετρικῶν χρόνων και τρία μικρὰ, ἐπίσης γεωμετρικά, ἀγγεῖα. Πλησίον τοῦ χωρίου Σφακιὰ ἀνεκαλύφθη ΥΜΙΙ τάφος μὲ σαρκοφάγους, ὅστις ἀκολούθως ἀνεσκάφη περαιτέρω ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου (βλ. ἀνωτέρω). Ἄλλο πιθίδιον χωρητικότητος 30 ὀκάδων περίπου ὕδατος περισυνελέγη ἐκ τάφου παρὰ τὸ χωρίον Κανένε.

Εἰς τὴν Δυτικὴν Κρήτην τέλος, συγκεκριμένως εἰς τὸν Νομὸν Χανίων, περισυνελέγησαν ἐπίσης ἐνδιαφέροντα ἀντικείμενα. Εἰς τὴν θέσιν Βάρδια τῆς περιοχῆς Δραμίων (ἀρχαίας Ὑδραμίας) ἀνευρέθη ὠραία μαρμαρίνη κεφαλή, Ἀριέμιδος, ὡς φαίνεται. Εἰς τὴν ἀρχαίαν Πολυρρηνίαν (σήμερον Ἄνω Παλαιόκαστρον) και εἰς θέσιν Καποδόκι ἤλθεν εἰς φῶς λίαν ἐνδιαφέρουσα στήλη ἐπιτυμβία μὲ ἀνάγλυφον και μὲ ἐπιτύμβιον ἐπίγραμμα. Ὁ

τάφος εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκεν ἡ στήλη ἦτο ὠκοδομημένος κατὰ διαζώματα μὲ πελεκητοὺς λευκοὺς πωρολίθους, συνδεομένους μὲ σίδηρον καὶ μόλυβδον. Τὸ ἀνάγλυφον παριστᾷ γυναῖκα ἐπὶ θρόνου μὲ ὑποπόδιον, ἣτις δέχεται τὸν ἀποχαιρετισμὸν ἱματιοφόρου ἀνδρικήσ μορφῆς. Εἰς τὸ ἀέτωμα τῆσ στήλης ἔργωντες βλαστοὶ ἐλισσόμενοι καὶ ὑπ' αὐτὸ τὰ ὀνόματα ΤΥΡΟΣ ΣΩΣΑΜΕΝΩ ΣΩΣΑΜΕΝΟΣ ΘΟΙΝΩ. Κάτω τοῦ ἀναγλύφου πολὺ ἐνδιαφέρον ἐλεγείον. Ἡ στήλη παραμένει εἰσέτι ἐπὶ τόπου.

Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐλυρον, σήμερον Ροδοβάνι Σελίνου, καὶ εἰς θέσιν Ξενοτάφι, κατὰ τὴν διάνοξιν ὁδοῦ διὰ μπουλντόζας ἀνεκαλύφθησαν τέσσαρες τάφοι, τῶν ὁποίων οἱ τρεῖς ἔδωσαν μόνον πῆλινα, μᾶλλον πτωχά, ἀγγεῖα. Ὁ τέταρτος ἦτο πλουσίως κτερισμένος καὶ ἐκ τούτου παρεδόθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Χανίων ὠραῖον χρυσοῦν ἐνώτιον μὲ κεφαλὴν γυναικὸς πολὺ ὅμοιον πρὸς ἄλλο τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου ἐπίσης ἐκ Κρήτης προσερχόμενον καὶ ἀνήκον εἰς τὸν Δ' π. Χ. αἰῶνα, μία ψῆφος ἀτρακτοειδῆς χρυσῆ, δεκάς πηλίνων ἀγγείων μεταξὺ τῶν ὁποίων τινὰ δακρυδόχα, ἄλλα ἀξυπύθμενα καὶ πυξίς, λύχνος, εἰδώλια ἡμικατεστραμμένα, μαρμαρίνη πυξίς μετὰ καλύμματος, χαλκοῦν κάτοπτρον καὶ ἐπίσης χαλκοῦς δακτύλιος.

Ἐκ θησαυροῦ ἀργυρῶν μεγάλων νομισμάτων ἀνηκόντων εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ ΙΘ' μ. Χ. αἰῶνος, ἀνευρεθέντες εἰς τὰ Σελλιὰ Ἀποκορώνου, παρεδόθησαν τέσσαρα εἰς τὸ Ἱστορικὸν Μουσεῖον Κρήτης.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω πολλὰ ἄλλα μικρὰ ἀντικείμενα ἠγοράσθησαν ἢ ἐδώρηθησαν, κατατεθέντα εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου καὶ τὰς ἄλλας συλλογὰς.

N. ΠΛΑΤΩΝ

*Ἐφορος Ἀρχαιοτήτων Κρήτης